

301149

623/

ÉRTEKEZÉSEK

A PHILOSOPHIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK
KÖRÉBŐL

A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL
SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
OSZTÁLYTITKÁR

II. KÖTET I. SZÁM.

NÉPÜNK HALANDÓSÁGI VISZONYAI

BUDAY LÁSZLÓ
LEV. TAGTÓL

FELOLVASTA 1916. NOVEMBER 6-ÁN.

Ara 4 korona

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
1917

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1870.

I. Az uzsora törvényekről. *Szinováczy Györgytől.* 1867. 17 l. 20 fill. — II. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól.* 1867. 19 l. 20 fill. — III. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 42 l. 40 fill. — IV. A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 52 l. 40 fill. — V. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától.* 1868. 38 l. 40 fill. — VI. A statistika hivatalos és tudományos művelése. *Keleti Károlytól.* 1868. 41 l. 40 fill. — VII. A római jog s az újabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól.* 1869. 27 l. 20 fill. — VIII. Gaius. *Rentmeister Antaltól.* 1869. 116 l. 60 fill. — IX. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől.* 1869. 26 l. 40 fill. — X. A törvénykezés reformja. *Ókröss Billintől.* 1869. 18 l. 40 fill. — XI. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatskó Imrétől.* 1870. 26 l. 40 fill. — XII. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól.* 1870. 37 l. 40 fill.

Második kötet. 1870—1874.

I. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsey Tamástól.* 1870. 59 l. 40 fill. — II. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől.* 1870. 27 l. 20 fill. — III. Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól.* 1870. 43 l. 40 fill. — IV. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Subayda Jánostól.* 1871. 12 l. 20 fill. — V. Szende a magyar jogászggyűlések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől.* 1872. 88 l. 60 fill. — VI. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Gedeontól.* 1873. 28 l. 20 fill. — VII. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától.* 1873. 16 l. 20 fill. — VIII. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imrétől.* 1873. 18 l. 20 fill. — IX. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. *Dr. Matlekovits Sándortól.* 1873. 32 l. 20 fill. — X. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól.* 1874. 32 l. 20 fill. — XI. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól.* 1874. 24 l. 20 fill. — XII. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Kőrösi Józseftől.* 1874. 52 l. 60 fill.

Harmadik kötet. 1875—1876.

I. A kényszer-egység a csődeljárásban. *Apáthy Istrántól.* 1875. 25 l. 36 fill. — II. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól.* 1875. 24 l. 20 fill. — III. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól.* 1875. 56 l. 80 fill. — IV. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól.* 1875. 55 l. 70 fill. — V. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól.* 1875. 26 l. 30 fill. — VI. Emlékbeszéd Szigethy Wurga János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól.* 1875. 23 l. 30 fill. — VII. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Wesszelorszky Károlytól.* 1 korona 40 fill. — VIII. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1749-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor 60 fill. — IX. Emlékbeszéd Csatskó Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól.* 20 fill.

Negyedik kötet. 1876—1877.

I. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyedszázadára. *Keleti Károlytól.* 40 fill. — II. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól.* 50 fill. — III. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől.* 80 fill. — IV. Emlékbeszéd hódol és kiadai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől.* 40 fill. — V. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor 20 fill. — VI. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek* lev. tagtól. 80 fill. — VII. A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és átvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól. 80 fill. — VIII. Bortha Sándor emlékezete. *Tóth Lőrincz* lev. tagtól. 40 fill. — IX. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill.

Ötödik kötet. 1877—1879.

I. A XV. századi törvényekről.

NÉPÜNK

HALANDÓSÁGI VISZONYAI

BUDAY LÁSZLÓ

LEV. TAGTÓL

FELOLVASTA 1916. NOVEMBER 6-ÁN.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1917

0 2714

MUTATÓ

a Filozófiai és Társadalomtudományi Értekezések II. kötetéhez.

1. *Buday László*: Népünk halandósági viszonyai.
 2. *Magyary Géza*: A nemzetközi biráskodás a magyar jogban.
 3. *Földes Béla*: Ricardo, különös tekintettel a háborus közgazdaság kérdéseire.
 4. *Finkey Ferenc*: Büntetés és nevelés.
 5. *Székely István*: Az apokalyptika a világirodalomban.
 6. *Varga Béla*: A logikai érték problémája és kialakulásának története.
 7. *Buday László*: A statisztika munkaköre.
 8. *Dékány István*: Tudományelméleti alapok a társadalomtudományokban.
 9. *Saile Tivadar*: Körösy József hatása a statisztika fejlődésére.
 10. *Pauler Ákos*: Anaxagoras Istenbizonyítéka.
-

I. kor. 20 fill. — IV. A »Servitus fumi immittendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — V. Magyarország népességének szaporodása és tagadása országgröcek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 fill. — VI. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zsilinszky Imre* l. tagtól. 80 fill. — VII. Emlékbeszéd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 80 fill. — VIII. Öt év Magyarország bünvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól. 80 fill. — IX. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* l. tagtól. 40 fill.

Hatodik kötet. 1879—1881.

I. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándor* r. tagtól. 60 fill. — II. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zsilinszky Mihály* l. tagtól. 40 fill. — III. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* l. tagtól. 60 fill. — IV. Emlékbeszéd *Urbázy György* felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 20 fill. — V. Palaczkzy Ferencz emlékezete. *Zsilinszky Mihály* lev. tagtól. 40 fill. — VI. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától.* 20 fill. — VII. A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogi irodalmi és nyelvézeti tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, múltjára, múltjára és gyökeres javítására. Irta *Bakos Gábor.* 40 fill. — VIII. A fényluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól. 40 fill. — IX. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. Irta *Láng Lajos.* 60 fill. — X. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. Irta *Deák Farkas.* 40 fill. — XI. Emlékezés Zsilinszky Imre l. tagra. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 fill. — XII. A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól. 80 fill.

Hetedik kötet. 1882—1885.

I. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. *Dr. Medveszky Frigyes*től. 40 fill. — II. A nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól. 80 fill. — III. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalmá 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól. 40 fill. — IV. A magyar felsőház reformja. Irta *Tóth Lőrincz* r. tag. 1 kor. 20 fill. — V. B. Fötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államtudományra« című munkájáról. *Trefort Agoston* t. tagtól. 20 fill. — VI. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 40 fill. — VII. A vasuti ügy s a posta- és távírdai ügy közti összeköttetés Magyarországon a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — VIII. Sallustius államformái és a görögök politikai irodalma. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 40 fill. — IX. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kunec Ignác* pozsonyi kir. akad. jogtanártól. 80 fill. — X. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól. 80 fill.

Nyolczadik kötet. 1885—1887.

I. Montesquieu elmélete. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 60 fill. — II. Fegyhazi tanulmányok. I. Ilavai feyház. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — III. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István* r. tagtól. 40 fill. — IV. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 80 fill. — V. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* l. tagtól. 40 fill. — VI. Melyik görög állam közelítette meg a képviselői rendszer alap gondolatát. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 20 fill. — VII. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* l. tagtól. 80 fill. — VIII. Emlékezések a nemzetközi büntetőügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — IX. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor. — X. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor.

Kilenczedik kötet. 1887—1888.

I. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor. — II. Az athenai állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klestenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — III. A közép-korok hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* l. tagtól. 80 fill. — IV. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — V. Dante mint politikai író. *Domanovszky Károly* l. tagtól. 20 fill. — VI. Fegyhazi tanulmányok. A rabmunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — VII. A jog- és állambölcsészeti feladatok. Székfoglaló

NÉPÜNK HALANDÓSÁGI VISZONYAI.

Nehéz kiragadni magunkat a háborús gondolatok hatása alól, a minden dolgunknál, a mit az íróasztal mellett, búvárkodással, a békés munka szokásos módján végzünk is, szinte követelően lép föl az a kérdés: hasznos-e ez a munka a mostani rendkívüli viszonyok között, várhatunk-e tőle eredményt a háború küzdelmei között, vagy a háború utáni nagy reorganizálás idejére?

A m. kir. központi statisztikai hivatal akkori vezetője, Vargha Gyula tagtársunk már három évvel ezelőtt elhatározta, hogy közegészségügyi statisztikánkat egy fontos fejezettel egészíti ki, s a különböző halálokok folytán elhúnytakat foglalkozásuk és koruk szerint is részletezi, hogy a halálra legnagyobb befolyással bíró tényezőknek együttes hatását tehesse szemlélhetővé.

Fontos kérdésnek látszott ez még abban a háborús veszedelmet nem is sejtő békés időben, mikor az elhatározás megfogalmazott, hiszen népiünk egészségügyi viszonyai meglehetősen kedvezőtlenek, s megjavításukra hathatós segítséget nyújthat oly statisztika, mely a fenyegetett korosztályokra és foglalkozási ágakra különösebben felhívja a figyelmünket.

A háború azonban bizonyára még sokkal megnövelte ennek a kérdésnek a jelentőségét: az egészséges emberre ezután még inkább szükségünk lesz, mint valaha, s a népiünk életerejét fenyegető veszedelmek ellen még szívósabban és elkeseredettebben kell fölvennünk a küzdelmet, mint tettük volna egyébkor.

A statisztikai anyag, a melynek alapján vizsgálódásunkat végeztük, négy évről, az 1909—1912. éveknek halálózása. Hiányzik tehát ebből a megfigyelési anyagból mindannak a pusztulásnak a képe, a mely népünk életét a harctéren, az ellenség golyója, s a fertőző betegségek növekedése folytán, az itthon maradtakat pedig ugyancsak a fertőző betegségek terjedése s a közegészségügyi szolgálat hiányosabb volta következtében fenyegeti. Mindez olyan adó, a melyet le kell rónunk kénytelen-kelletlen. Bizonyos megnyugvással kell fogadnunk azt a valószínűséget is, hogy a háború után egy ideig még mindig a normálisnál rosszabbak lesznek közegészségügyi viszonyaink, mert ha a fegyveres ellenségeskedés megszűnik is, alattomos küzdelmüket tovább folytatják azoknak a betegségeknek a csirái, a melyeket harcossaink hazahoznak magukkal, s itt családjuk körében még terjesztenek is.

De minél nagyobb veszedelem jelentenek népünk életterejének fejlődésére ezek a rendkívüli halálokok, s minél szomorúbb deficitet okoz népesedésünk mérlegében az, hogy ezenkívül még több mint két év születései is úgyszólván kiestek a népszaporulatból,¹⁾ annál inkább nő annak a törekvésnek a fontossága, hogy ezeket a váratlan, rendkívüli veszteségeket legalább a halálozás szokásos mértékének leszorításával csökkentjük, s erre a célra intenzívebben figyeljünk mint eddig, hogy népünk mely rétegeit milyen korban, milyen életveszedelmek fenyegetik leginkább normálisnak látszó körülmények közt is?

Nem teljesen úttörő a mit e tekintetben végzünk. Körülbelül másfél évtizeddel korábban, az 1897. év népmozgalmáról kiadott kötetben²⁾ Vizaknai Antal, azóta elhalt tudós társunk a halálokoknak a foglalkozással, továbbá korral való összefüggésével tüzetesebben foglalkozott: a három tényezőnek együttes hatására azonban az ő vizsgálódása sem terjeszkedett ki. Munkájának az is korlátot szabott, hogy csupán egyetlen év megfigyelési anyaga állott rendelkezésére; az alap pedig, a melyre számításait épít-

¹⁾ 1915-ben a születések száma a Magyarbirodalomban 234.650-nel volt kevesebb, mint 1914-ben, 1916-ban augusztus végéig pedig 264.419-czel kevesebb, mint 1914 első nyolcz hónapjában.

²⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam. XXII. kötet.

hette, tudniillik a halálokoknak bejelentése, akkor még sokkal ingatagabb volt, mint ma.

Halálóki statisztikánk ugyanis azokon a bevallásokon épül fel, a melyeket a halottkének a halál konstatálása alkalmával állapítanak meg. Az ország nagy részében a halottkémlést nem végzik orvosi szakértők, s a még ezeknek a bevallásait nem volt módunkban legalább részben helyesbíteni, addig az anyag nagyobb tömege laikus, általános megnevezéseket tartalmazott. Újabban (1900 óta) a nem orvos halottkének halálóbejelentését igyekeztünk megjavítani azáltal a diagnózissal, a mit az elhunytat utolsó betegségeiben kezelő orvostól szerzünk be, s így az egyöntetűség, a nagyobb szakértelm, a halálok helyesebb fölismerése felé mégis nagy haladás történt.³⁾

Ennek az érdeklődés javulásnak ellenére sem lehet azonban adatainkat minden irányban tökéleteseknek mondani. A kit a felek kezelő orvosként megneveznek, azok gyakran hetekkel vagy hónapokkal előbb látták utoljára a beteget, s a halált okozhatta időközben föllépett egyéb baj, mint a mi ellen ők kezelték. A hol a beteg orvosi kezelésben nem részesült, ott még az orvos halottkének sem tudja mindig pontosan megállapítani a diagnózist; a nem orvos halottkének bejelentései pedig különösen megbízhatatlanok. Mindezekhez járul még, hogy halálóki nomenklaturánk, a melyet egy 1895. évi belügyministeri rendelet állapított meg, sok tekintetben elavult, bizonyos vonatkozásokban már kezdetben is hiányos volt. Hogy csak egy-két példát említsék: az arteriosclerosis egyáltalában nem szerepel a halálokok jegyzékében, úgy hogy ennek az áldozatai gyakran a vízibetegségek halottjai közé, azután részben a szervi szív-bajban, részben az aggkori elgyengülésben elhaltak közé, sőt — szintén nem orvos halottkének megállapításai után, — idegrendszeri megbetegedés folytán elhunytak közé is kerülnek, mint gutaitűtöttek. A csecsemők legállandóbb pusztítójáról, a nyári hálhurutról nem tudunk tiszta képet nyerni, mert a gyermekek

³⁾ Horvát-Szlavonországokban a haláleseteknek most is mintegy 20%-áról kapunk csak orvos által megállapított halálokat; a magyar országban azonban 1899 óta — a mikor még a kezelő orvos nem volt belevonva az adatszolgáltatásba — az orvos által megállapított halálokok aránya 1914-ig 44-47%-ról 60%-ra nőtt.

hasmenése, bélhurut, gyomor- és bélhurut megnevezések közt oszlik meg az a veszteség, a mit e czímen szenvedünk, nagy részük a veleszületett gyengeség rovatába került, sőt a bélhurutos kis halottak közül sokan jutnak a göresök című halálok rovatába is.

A halált okozó alapbetegséget gyakran azért nem tudjuk megismerni, mert a közvetlen halálok megnevezése homályosítja ezt el: azért van annyi tüdővizenyő, szívszélütés, stb. kimutatva.

Nemzetközileg egységes haláloki nomenklatura használata iránt korábban több ízben folytak tárgyalások; a francia Bertillon által szerkesztett nomenklatura több államban már tényleg használatban is van.¹⁾ Nálunk azonban csak félrendszerű volt ez a nemzetközi nomenklaturát elfogadni, vagy haláloki névjegyzékünket bármely más irányban helyesbíteni. Nem abban van a lényeg, hogy halottkémeink formailag helyes megnevezéseket használjanak, hanem abban, hogy az előforduló halálokokat mindentűt egyformán sorozzák be a nomenklaturában adott megnevezések közé: az volna szükséges tehát, hogy a helyesbítvé kiadandó névjegyzéket megfelelő szakszerű utasítás is kísérje, a mely a kétes és félremagyarázható esetekre kielégítő felvilágosítást adjon.

A haláloki nomenklatura újjászervezésénél különösen az volna megbecsülhetetlen hasznosságú, ha módunk nyílnék legalább részben a különböző szervi bajok alapokainak megismerésére. Ismét egy példa világítja meg legjobban a helyzetet: a syphilis halottainak száma Magyarországon csupán néhány száz évenként s ezeknek is túlnyomó nagy része a hét éven aluli gyermekekre esik: nyilvánvaló jeléül annak, hogy e czímen leginkább az úgynevezett veleszületett bujakór által okozott halálokokat jelentik be. Így nem is lehet soha tiszta képünk a syphilis pusztításairól, holott igen sok esetben van a kezelő orvosnak határozott tudomása arról, hogy bizonyos kóros elváltozások — tabes, paralysis, szervi szívbaj, stb. — bujakóros eredetűek. Körülbelül ugyanilyen okból rákos halálozást is sokkal kevesebbet mutatunk ki, mint a mennyi tényleg történik, mert a rákos daganat

¹⁾ Így Németalföldön, Belgiumban, Franciaországban, Portugáliában, Spanyolországban, az Északamerikai Egyesült-Államokban stb.

következtében egyéb, halált okozó elváltozások léphetnek föl (kevesebb rákesetről tudunk másfelől azért is, mert a rák fölismerése és kezeltetése falusi népünknel még nem elég elterjedt). Nagyon távol állunk attól a lehetőségtől, hogy halottkémeink mind e szempontokat figyelembe véve, meg tudják jelölni az alapokat is, s a halált közvetlenül okozó betegséget is, de a cél mégis az volna, hogy e felé törekedjünk, s ha anyagunkat legalább részben sikerül ilyen értelemben kiegészítenünk, az már jelentékeny haladást fog jelenteni a népünk egészségét fenyegető veszedelmek alaposabb megismerése szempontjából. Különösen a kórházak adatszolgáltatása igérne ebben a tekintetben figyelemre méltóbb eredményt, mert a hosszabb és intenzívebb kórházi megfigyelés a lehető legbiztosabb arra, hogy a halálokoknak ily komplikációiról beszámoljon. Tudjuk, hogy kórházaink sok helyütt igen szép statisztikát vezetnek beteg- és halálozási anyagukról, s az orvos szakirodalom ki is használja az egyes kórházak és klinikák statisztikájában rejlő tanulságokat, de alighanem csak az egyeseket, mert az egyöntetűség már hiányzik ahhoz, hogy ez a kórházaink szerte lévő anyag összefoglalható legyen. Az általános közegészségügyi intézkedések céljait a kórházak azzal a statisztikával szolgálnák leginkább, ha az országos halálozási anyag haláloki részét igyekeznének a kórházaknál leginkább lehetséges precizitással és részletességgel megadni.

Addig is azonban, a míg a haláloki statisztikának ilyen érdembeli javítására sor kerülhetne, némi fenntartással ugyan, de belebocsátkozhatunk az eddigi alapon, meglévő fogyatékos módszereinkkel gyűjtött anyagok vizsgálatába, amennyivel is inkább, mert a halálozási anyagok ilyen tagozása — a foglalkozási és koradatokkal együttes kombinálása, — a külföldi statisztikákban is elég ritka. Leginkább a városi statisztikai hivatalok, a melyek kisebb, s így könnyebben kezelhető észlelési anyaggal operálhatnak, és különleges feladatkörükhöz mérten jobban el is merülhetnek közegészségügyi részletkérdések vizsgálatába, foglalkoztak eddig ezzel a kérdéssel. Ezek közt említhetjük Berlin, Páris, München, Flórencz, Chemnitz és Halle kiadványait, a melyek a halálokokat (vagy azok legfontosabbját, a gümökóros halálozást) foglalkozás, vagy kor, vagy esetleg egyszerre mind a kettő szerint tagolják s különösen Budapestét, a melynek már

hosszú időre terjedő megfigyelései vannak, s a melynek haláloki nomenklaturája is igen kielégítő.¹⁾

Már az országos statisztika többnyire visszariad az ilyen költséges és fáradságos művelettől s jellemző, hogy a két vetélkedő művelt nyugati nemzetnél, a francziánál és németnél egyaránt hiába keressük a haláloki statisztikának ezt a tüzetesebb feldolgozását. Megtaláljuk azonban a szomszédos Ausztriában legalább a főbb foglalkozási csoportok szerint való tagozást, valamint — de már kisebb mértékben, — Olaszországban. Két, határainkhoz közel eső, s viszonyainkkal több-kevesebb hasonlóságot mutató állam adataival tehát legalább nagy vonásokban összemérhetjük a magunk megfigyeléseit, bár az összehasonlítás kétségtelenül a miatt is zökken, hogy az adatok nem ugyanazon észlelési időről valók.

Egy harmadik, bennünket szintén közelről érdeklő állam Bulgária, melynek statisztikája sokoldalúsága és preciziója tekintetében nagyon kimagashik a Balkán-államok köréből, szintén közölt adatokat a halálokoknak a foglalkozással való kombinációjáról, de csupán a városi lakosságot illetőleg.

Nyugaton Nagy-Britanniának és Németalföldnek van ilyen irányban részletezett statisztikája, a tengeren túl pedig az Északamerikai Egyesült-Államoknak; mindezek azonban kivétel nélkül szűkebb terjedelműek, mint a mi hazai összeállításaink.

Csak egyetlen egy állam van, Japán, melynek haláloki statisztikáját a foglalkozás és korkombinációk gazdagsága tekintetében a miénkhez lehet mérni. Szinte groteszk párhuzam, hogy a közegészségügyi statisztikának ilyen alapos kiépítésén egyforma gonddal fáradozik ez a világalomra törő nép, a mely maga körül fajrokonainak százmillióira támaszkodhatik, s a melyről a köztudat úgy tartja, hogy ott semmi sincs olcsóbb az emberéletnél, s a mi társtalan, maroknyi népünk, a melynek évszázadokon át szenvedett vérvesztésegei után most ismét megújult nagy oka van érdeklődnie minden egyes emberélet iránt, a mi megmenthető vagy meghosszabbítható.

¹⁾ L. Budapest székesfőváros statisztikai közleményei között 1901 óta, de már az 1886—1895. évekről is.

Haláloki statisztikánknak ezt az új részletezését első kísérlet gyanánt a sajtó alól most kikerült 1909—12. évi népmozgalmi statisztikai kiadvány¹⁾ tartalmazza. E kötetben Kovács Alajos, a kitünő demográfus, tartalmaz fejtegetéseket közöl arról, hogy az egyes korcsoportokat a különböző foglalkozási ágakban minő halálokok fenyegetik leginkább.

Érdemes azonban a képet másik oldaláról is megvilágítani, s azt nézni, hogy az egyes halált okozó betegségek elterjedése mely élethivatásokban, s mely korosztályokban a leggyakoribb. A vizsgálódásnak ez a megfordított iránya annyiban több nehézségbe ütközik, mert a halálokok nem szabatos megnevezése mindentalan zavarólag hat, míg a foglalkozások nézőpontjából való vizsgálat biztosabb alapokon állónak látszik; a gyakorlati közegészségügyi tanulságokat viszont erről az oldalról talán könnyebben elérjük.

Meg kellett elégednünk csupán a legfontosabb, — és legkevésbé összetéveszthető, — halálokok vizsgálatával; a részletekbe való elmélyedést itt csakugyan későbbi időnek kellett fenntartanunk, a mikor már a múltból is állni fog összehasonlítható anyag rendelkezésre, s a mikor a halálok megállapítások terén is a mai bizonytalanságot egységesen irányított, s egyöntetűvé alakított felfogás váltja föl.

Az első ijesztő kép, a mely megállit bennünket halálozásunknak s halálainknak vizsgálatánál, a *csecsemő- és gyermekhalandóság nagysága*. Az élveszületteknek mintegy harmadrésze, halottjainknak közel fele a 7 évnél fiatalabbak sorából kerül ki, s az újszületteknek egy ötöde nem éri meg az egy esztendő sem. Egész Európában csak Oroszország csecsemőhalálozása nagyobb valamivel, mint a miénk; egyes Balkánállamok arányai már jóval kedvezőbbek, a Nyugat és Észak államai pedig szinte elérhetetlennek látszó messzeségben járnak előttünk e tekintetben.

Talán kontinentális klimánknak is van valami része e szomorú eredményekben, s ezért sorakozunk közvetlen Oroszország után; a szülők tudatlansága, nemtörődése azonban valószínűleg mégis fontosabb tényező gyermekhalandósági arányaink ily magas voltában.

¹⁾ Magyar Statisztikai Közlemények, Új Sorozat. 50.

Némi enyhülést az utóbbi évtizedekben mégis lehet tapasztalni.

Az 1896. év óta csecsemő- és gyermekhalandóságunk a következően alakult:

Évesopartok	Egy éven aluli halott			Hét éven aluli halott		
	összesen	az élve születettek %ában	esett ezer lélekre	összesen	a halottak %ában	esett ezer lélekre
Az 1896–1900	161.809	21·9	8·6	267.504	51·2	14·2
> 1901–1905	155.745	21·2	7·9	251.947	48·6	12·8
> 1906–1910	152.809	20·4	7·1	241.682	47·2	11·8
> 1909–1912	150.703	20·0	7·2	236.405	46·5	11·3

Minden viszonyításban bár lassú, de állandó javulás mutatkozik. De a fejlődésnek ez a szinte típegő menete nem elégíthet ki bennünket; még mindig nem sokkal kevesebb, mint negyedmillió 7 évnél fiatalabb gyermeket veszítünk el évenként s több mint 150.000-et egy évnél aluli korban.

Halálóki statisztikánk a gyermekhalottak nagy részét veleszületett gyengeség címén könyveli el. Ez a sablonossá vált kifejezés távolról sem fedi azt a tartalmat, a mit szószerint értelmezéssel tulajdonítani kellene neki. Népiünk életereje mégis csak sokkal nagyobb, hogysen évenként 60–70.000 csecsemő fejletlenül, életképtelenül jönné a világra.

A koraszülötteknek s a méhen belüli élet rendellenességének ritka eseteit kivéve, az a gyengeség, a mely a fiatal életet oly hamar kioltja, nem világra hozott, hanem szerzett s az esetek túlnyomó részében kétségtelenül táplálkozási zavar, még pedig valószínűleg nem a hiányos, hanem ellenkezőleg a fölöslegesen bő vagy legalább is gondatlan táplálásnak a gyászos következménye.

Halálóki nomenklaturánk a gyomorhurut, bélhurut, gyomor- és bélhurut, a gyermekek hasmenése elnevezések alatt osztja meg azokat a halálókokat, a melyek a gyermekek táplálkozási zavarából keletkezhetnek. Ezek együvé foglalva távolról sem magyarázzák meg gyermekhalandóságunk nagyságát; a gyermekfertőző betegségeknek alább tárgyalandó kontingense is kisebb, hogysen

kimerítenők vele az elfogadható és valószínű gyermekhalálók sorozatát.

A veleszületett gyengeség címén kimutatott eseteket tehát oda kell soroznunk, a hová minden valószínűség szerint tartoznának is, a táplálkozási zavar által okozott halálesetek közé, s ekkor már mindjárt közelebb jutunk a gyermekhalandóság valódi okainak megfejtéséhez.

Annál inkább megtehetjük ezt, mert a nem orvos halottképek részére kiadott összevontabb nomenklatura a táplálkozási zavaroknak főntebb ismertett megjelöléseit egyáltalában nem tartalmazza s a halottkém kénytelen a veleszületett gyengeség tétele alá besorozni az ily bántalmakban elpusztult kis halottat.

Hogy különben a veleszületett gyengeség elnevezés tényleg nem fejlődési hiányt, hanem szerzett bajt jelent, azt mutatja az, hogy a legutóbbi évben ebben elhunyt gyermekek közül közel 2.500 egy és két év közötti korban halt el s ezen felül volt a két évnél is idősebb «veleszületett gyengeségben» elhunyt gyermek.

Még csak egy bizonytalan megjelölésű gyermekhalálót nem tudunk megfelelő helyére illeszteni: a görcsöket, a melyek áldozatául pedig szintén igen sok, mintegy 20–25.000 kis halott van kimutatva. A görcs kétségtelenül csak tünet, legvalószínűbben valamely mérgezési folyamatnak az eredménye s alkalmasint igen gyakran a bélhurut befejező jelensége. Aligha csalódunk tehát, ha a görcsök címén kimutatott haláleseteket jó részükben a bélhurutra, bizonyos mértékben a gümös agyhártyalobra vezetjük vissza s csak elenyészően kisebb hányadnál tételezzük fel az idegrendszernek közvetlen megbetegedéseit.

Mint hogy azonban semmi határozott irányítónk nincs arra, hogy a görcsök címén kimutatott haláleseteket hogyan osszuk meg a főntebbi két csoport között, inkább ki kell hagynunk az egész kutatásaink sorából s megelégednünk azzal, hogy a veleszületett gyengeséget a táplálkozási zavarból eredő halálókokkal együvé foglalva, vizsgáljuk gyermekhalandóságunknak ezt a legveszedelmesebb tényezőjét, a mely évenként több mint százezer halálesetet okoz s a melynek szerepe, mint az alábbi összeállításból látszik, még növekvőben is van.

Évesportok	Gyermekbűnös, 15- és 16-évesek, költők, és gyermekek bűnösök	Vele-született gyengeség	Az eddig említett összes betegségek	A harmadik	
				Az első	A második
folytán elhalt 7 éven alul				rovatban foglaltak a hét éven aluli halottak %-ában	
Az 1896—1900...	29.590	73.297	102.887	11.1	38.5
> 1901—1905...	34.814	70.960	105.774	13.8	42.0
> 1906—1910...	34.306	70.946	105.252	14.2	43.5
> 1909—1912...	35.463	69.537	105.000	15.0	44.4

Az a javulás tehát, a melyet a csecsemő- és gyermekhalandóságnál észlelhetünk, más forrásokból ered, jórészt a fertőző betegségek csökkenéséből; itt, a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóságnál határozott rosszabbodás vagy legalább is stagnáció mutatkozik.

Ez a rosszabbodás annál figyelemreméltóbb, mert olyan bajokról van szó, a melyeket némi gonddal el lehetne háritani s kis halottjaink ezreit megmenteni. A kormány s a társadalom különböző tényezői újabban is több irányú akciókat indítottak meg a csecsemő- és gyermekhalandóság leküzdésére. Nem lehet ezt a munkát eléggé helyeselni, és nem lehet eléggé sürgetni; itt nem természeti erők ellen küzdünk, nem is rejtett utakon óhatatlanul terjedő fertőző csírák ellen, sőt a szegénységnek az egészségre ártalmas nyomora ellen sem, hanem csak a magunk könnyelműsége és gondatlansága ellen, a mely évenként több mint százezer fiatal életet eltékozol.

Alig van az országnak vidéke, a mely nem volna többé-kevésbé egyformán hibás a táplálkozási zavarból eredő gyermekhalandóságnak ily magas voltában; ha azonban megrajzoljuk csecsemőhalandóságunk térképét, szomorúan sötétlik ki belőle az Alföldnek majdnem összefüggő nagy foltja, jelezve, hogy a veszteség aránylag itt a legnagyobb.

Az egyes társadalmi osztályok gyermekhalandósága azonban már lényegesen eltérő.

A szülők foglalkozása szerint vizsgálva a táplálkozási zavarból eredő gyermekhalandósást, a földműves népen akad meg a tekintetünk, a mely számszerint is a legtöbb kis halottat hantol el ez okból s népszámlálási arányát jóval felülmúlóan veszíti el fiatal sarjadékát az ily gyermekbetegségek miatt.

Az őstermeléshez tartozó népesség 67.7%-os népszámlálási arányával szemben 73.4%-kal részesedik e halálokokban s ezer élő gyermekre majdnem tíz kis halottja jut e czímen.

Feltűnően kedvezőtlen az arány a kisbirtokosoknál,¹⁾ de még sokkal rosszabb a mezőgazdasági munkásoknál, a hol az ezer előre eső halálozási szám 16-ra emelkedik; az országos átlagnál csak valamivel enyhébb a gazdasági cselédeknel, kertészeknel, sokkal jobb azonban a gazdasági tisztviselőknél s a magasabb birtokkategóriákba tartozóknál.

Már ebből a párhuzamból is látszik, hogy nem csupán a szülők anyagi helyzete játszik szerepet a gyermekhalandóságnak ennél a csoportjánál, a kisbirtokos elem sokkal súlyosabban adózik kis halottjaival, mint néhány, anyagilag jóval alantabb álló őstermelői foglalkozási ág.

A gyermek hiányos gondozása, a szoptatás korai abbahagyása, a szoptatás mellett vagy azután egyéb tápláléknak idő előtt vagy válogatatlanul való nyújtása, könnyen bomló tejtermékeknek tisztátalan kezelése, a nyári nagy hőségtől s hőmérsék-ingadozásoktól való hiányos védelem, ezek a főbb okok, a melyek falusi népünknel a gyermekhalandóságot oly magasra fokozzák, a jobbmódú és szegényebb lakosságnál, a műveltebb és elmaradtabb vidékeknél egyaránt. Közrejátszik az orvosi segítség igénybevételétől való huzódózás is, vagy teljesen, vagy legalább is oly értelemben, hogy az orvos a gyermekhez már későn érkezik. Falusi népességünk négy legfontosabb foglalkozási alcsoportjában az orvosi kezelést 1912-ben a következő arányban vették igénybe:

Foglalkozási alcsoport	Orvosi kezelésben részesült	
	7 éven aluli halottak %-a	7 éven felüli halottak %-a
Kisbirtokos	42.31	39.22
Kisbirtokos-napszámos	33.90	32.15
Gazdasági cseléd	65.87	59.40
Földművelési napszámos	56.36	46.95

A birtokos elem huzódott tehát legjobban tőle; a gazdasági cseléd, melyet szerződése értelmében megillet az orvosi kezelés.

¹⁾ A kisbirtokos napszámosokat, őstermelő népességünknek egy jelentékeny kategóriáját, úgy itt, mint további tárgyalásainknál figyelmen kívül kell hagynunk, mert a népszámlálás s a halálozási statisztika foglalkozási adata e tekintetben nem egyöntetű.

leginkább élt vele. Feltűnő, hogy a mezőgazdasági munkásnép, bár aránylag inkább fordul orvoshoz, a gyermekhalandóság tekintetében mégis oly kedvezőtlen helyzetben van. Valószínű magyarázata ennek (azonkívül, hogy az orvost itt is gyakran későn hívják már) főleg az, hogy a nyári hónapokban, a mikor a munkát legjobban keresik és fizetik, a gyermekeket gondozatlanul magukra hagyják, holott tudvalevőleg éppen ezekben a hónapokban kellene legtöbb óvatossággal kezelni a gyermeket s annak könnyen romló s ártalmassá válható táplálékát.

A különböző ágakban foglalkozó napszámosok gyermekei között is nagy (ezer élére 11-55) a táplálkozási zavarokból eredő halálozás; rendkívül magasra szökken azonban a halandóság a házi cselédek gyermekeinél, a hol ezer közül 70 vész el ily módon. A magyarázat érthető; dajkaságban, idegen kézen sánylódnek ezek a csecsemők s korai pusztulásuk sokszor még megnyugvást is jelent a székelyben esett anyának.

A bányamunkások gyermekeinél alig valamivel kedvezőbb a halandóság mint az őstermelőknél; az iparban a segédszemélyzeté sokkal rosszabb ugyan (8-53 ezer élő gyermekre), mint az önállóké (ezerre 5-87), de mégis enyhébb már, mint a bányászoké vagy földműveseké. Itt már a műveltségnek, vagyoni helyzetnek döntőbb a szerepe; egyetlen foglalkozási ágban, a kovács- és lakatosiparban látszik a segédszemélyzet gyermekeinek halandósága valamivel kedvezőbbnek az önállókénál; egyébként mindenütt jóval kevesebb áldozatot találunk az önállók gyermekei sorában, s annál kevesebbet, minél nagyobb a szokásos társadalmi és vagyoni különbség az önállók és segédszemélyzet közt. Így különösen kiemelhetjük a korcsmárosipart, a melyben az önállóknál ezer élő gyermekre 3-77 halott jut, a segédszemélyzetnél pedig 7-99; a könyv- és könyvnyomdászokat, a kiknél ez az arányszám az önállók sorában 2-75, a segédszemélyzet között pedig 6-88, a kőműveseket (önálló 5-97, segéd 10-14), a borbélyokat (önálló 8-66, segéd 17-60). Ez az utóbbi foglalkozás mutatja, a maximumot az iparban úgy az önállók, mint a segédszemélyzet között. Érdemes ezt megjegyeznünk, mert még később is visszavissza kell térnünk e foglalkozáshoz, a mely úgy látszik, hogy az egészségre legkárosabb foglalkozások egyike s még fiatal sarjadalma is erősebben van veszélyeztetve, mint a többi iparé.

A kereskedelmi foglalkozások már sokkal kevésbé vannak kitéve a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóságnak; az ezer élére eső arány itt már csak 3-83, míg a közlekedés csoportjánál ismét visszaesik 6-16-re.

A közlekedésnél a vasúti altszti és szolgásemélyzet jóval súlyosabban adózik a gyermekhalandóság e nemének, mint a posta megfelelő személyzete: amazoknál 7-24 a halálozási arány ezer élő gyermekre, a postásoknál csak 5-57.

A különböző termelési ágakban alkalmazott tisztviselők közül is a postai tisztviselők válnak ki legkedvezőbb arányukkal (ezer élére 2-40 halott); a gazdasági tisztviselőknél legnagyobb a halandóság (3-40), de a közszolgálatban alkalmazottak és a szabad foglalkozásuk is közel ugyanekkora (3-4) aránnyal veszélyeztetve.

Mindazonáltal a városok már messze elmaradtak az országos átlagtól s csak annyiban érdemesek említésre, mert ezek is bepillantást engednek azoknak az okoknak a szövetségébe, a melyek a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóságot befolyásolják.

Ugy látszik az anyagi jóléttel együttjáró nagyobb műveltség s ebből folyólag a gyermeknek okszerűbb gondozása a legfontosabb tényező ezen halandóság leküzdésében; de a hol ez a tényező egyforma erővel működik, ott még mindig különbségeket okozhat az eltérő környezet, az egészségügyi szabályok megtartásának kisebb vagy nagyobb lehetősége. Innen van, hogy a falusi gazdasági tisztviselő gyermeke inkább pusztul, mint bármely más tisztviselőé; innen az is, hogy a többnyire városi környezetben élő postások jobban évhatja gyermekét, mint a város szélén lakó, vagy éppen órházakban a vonat mentén szétszórt vasutas.

*

Ha a gyermek szerencsésen kikerülte azokat a bajokat, a melyek a csecsemőkorban a célszerűtlen táplálás folytán leselkedtek rá, újabb életveszélyek forgatagába kerül: a gyermekfertőző betegségek fenyegetik fiatal életét.

S itt a megbetegedés valószínűsége annál nagyobb, mert magának a szülőnek a gondossága, féltő óvatossága nem elég arra, hogy elhárítsa a bajt; közegészségügyi rendszabályaink szí-

gorú végrehajtása s az egész társadalom megértő, felvilágosult közremunkálása kellene, hogy a továbbfertőzés veszedelme csökkenjen.

A gyermekfertőző betegségek, a melyek közül itt csak a négy legfontosabbal, a kanyaróval, vörhenyyel, diftériával és számárhurutal foglalkozunk, ha fokozatos csökkenéssel is, de még mindig igen magas adót szednek.

Volt ugyanis:

Évescsoportok	Kanyaró- ban		Vörheny- ben		Diftériában		Szamár- hurutban		E négy fertőző bajban együtt	
	elhalt hét éven aluli gyermek									
	szám- szertint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szertint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szertint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szertint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szertint	a hét éven aluli halot- tak %-ában
Az 1896—1900	7.565	2%	8.420	3%	13.224	5%	11.864	4%	41.073	15%
» 1901—1905	7.239	2%	10.123	4%	7.734	3%	7.806	3%	32.907	13%
» 1906—1910	8.273	3%	8.406	3%	6.596	2%	6.987	2%	30.562	12%
» 1909—1912	7.425	3%	8.410	3%	6.869	2%	6.116	2%	28.821	12%

Mintegy 30.000 gyermek pusztul el tehát csupán a 7 éven aluliak sorából, a 7 évnél fiatalabb halottaknak több mint 12%-a, a 7 évnél idősebbek közül ezeken kívül még kanyaróban 688, vörhenyben 2872, számárhurutban 275, diftériában 1.411, összesen 5.246 évenként e négy fertőző betegségben. Másfél évtizeddel előbb a 40.000-et is meghaladta a négy gyermekfertőző betegség következtében 7 éven aluli korban elhaltak száma; azóta feltűnő javulás mutatkozik a diftériánál, a melynek legújabban mintegy feleannyi áldozata van. A diftériaellenes szerumnak hatásági előállítása Magyarországon tudvalevőleg 1895-ben vette kezdetét, s 1895. és 1896. évi rendeleteink foglalkoznak a szerum forgalombahozatala, árszabása, alkalmazása stb. körüli teendőkkal. Mégis, az adataink közt bemutatott első évötöd még sokkalta nagyobb diftéria-halálózást tüntet fel, mint a következők; a hivatalos intézkedést úgy látszik nem elég gyorsan követhette a diftériaellenes oltásnak az elterjedése s bizonyos endemikus góczok megtisztítása is nagyobb időbe kerülhetett.

Elég figyelemreméltó a csökkenés a számárhurutnál is, ellenben a kanyarónak s a vörhenynek pusztító ereje nemcsak nem mutat enyhülő irányt, hanem némely időszakban még izmosodik is.

A gyermekfertőző betegségek pusztításának csökkenése dacára is még mindig rendkívül kedvezőtlen helyzetben vagyunk e tekintetben Európa államai sorában.

Egy millió lakosra e betegségekben évenként (az 1906—10. évek átlaga) 1.752 gyermeket veszítünk; csak a kis Szerbia (s talán egyéb Balkán-államok s Oroszország, a melyekről nincsenek adataink) veszít még többet, 3.687-et, s a szomszédos Ausztria viszonyai sem sokkal kedvezőbbek (1.440), míg a többi európai államok gyermekhalandósága a fertőző bajok folytán mind sokkalta kisebb, s Franciaországban (a hol különben ez arányszámnak alacsony voltát a népesség eltérő korösszetétele is befolyásolja) 291-gyel éri el a minimumot.

Az eltartók foglalkozása szerint vizsgálva a gyermekfertőző betegségek pusztításait, szembeötlő, hogy földműves népünk gyermekei mennyivel nagyobb mértékben ki vannak téve ezeknek a fertőző bajoknak is, mint más foglalkozási osztályok. A kisbirtokosok és kisbirtokos-napszámosok körében, a kikre a 7 éven aluli gyermekek eltartóinak 43-05%-a esik, a kanyarós halottak 50-8%-át találjuk, a vörheny áldozataiból 44-17%-ot, a diftériában elpusztult gyermekek 46-45, sőt a számárhurutban elhaltak 60-58%-át.

A gazdasági cselédeknél látszólag sokkal kedvezőbbek az arányszámok; népszámlálási arányukhoz képest (7-61%) mind-egyik gyermekfertőző betegségnél jóval kisebb a részesedésük (kanyaró 5-55, vörheny 5-52, diftéria 4-79, számárhurut 4-14). Még ha feltételezzük is, hogy a népszámlálási s a népmozgalmi feldolgozások nem disztíngváltak egyformán, s a gazdasági cselédek s a mezőgazdasági munkások csoportjai között bizonyos eltolódások vannak is, akkor is figyelemreméltó a gazdasági cselédek gyermekeinek ez a kedvezőbb szerepe.

Igaz, hogy a tanyaudvar többnyire távolabb esik a világtól s a fertőzés lehetőségétől, mint a kisbirtokosoknak a falusi háza; de másfelől a béresház rendszerint gyerekzsivajtól hangosabb is, mint a parasztagazda háza s így a fertőzés továbbvitelére még nagyobb az alkalom.

Talán itt is kereshetünk magyarázatot abban, hogy a gazdasági cselédnek szerződése értelmében joga lévén orvosi ellátásra, azt — minthogy fuvar is könnyebben áll rendelkezésére, — hama-

rább és gyakrabban veszi igénybe, mint a kisbirtokos; maga a jelenség azonban így is figyelemre és meggondolásra méltó, mert íme nemcsak a táplálkozási zavarból eredő bajok, hanem a fertőző betegségek is aránylag jobban fogyasztják a birtokos gazdák gyermeklétszámát, a mely pedig a csekélyebb születési hányad folytán különben is kisebb.

Az őstermelés különböző ágait egybefoglalva, a gyermekfertőző betegségek pusztítását rendkívül nagyra kell találnunk: a 67·7%-os népszámlálási aránnyal szemben a gyermekfertőző betegségek halottjai közül 78·1% esik rájuk, sőt a szamárhurut áldozataiból 85·25%.

Ha más viszonyítást kísérelünk meg s ezer élő gyermekhez hasonlítjuk a gyermekfertőző betegségekben elhaltak arányát, akkor is szomorú a kép; míg átlagosan ezer gyermek közül 7·74 esik a fertőző gyermekbetegségek áldozatául, addig az őstermelésnél majdnem kilencz (8·94) s csak az alább említendő napszámosok és házi cselédek gyermekeinél rosszabb s a bányamunkásoknál megközelítőleg ily rossz ez az arány.

Ugy látszik tehát, hogy a gyermekfertőző bajok elsősorban szintén a falu veszedelmei; az orvosellátás bajai, az egészségügyi óvintézkedések hiányai stb. a falvakban teszik legnehezebbé a védekezést ellenük. Adataink szerint legtöbb figyelmet érdemel a szamárhurut nagy pusztítása a falusi gyermekek sorában. Annál feltűnőbb ez, mert hiszen a szamárhurutot a csecsemőkoron túl általában nem tartják életveszedelmesnek, s mert a szamárhurutnak ha talán nem is gyógyító, de legalább is igen fontos enyhítő szere a tiszta szabad levegő; s mégis a városi foglalkozások körében jóval kisebb a szamárhurut pusztítása.

Bizonyára úgy a szamárhurutnál, mint a diftériánál nagyban fokozza a falusi gyermekek életveszedelmét az, hogy az orvosi segítséghez, a mely idején sikeresen tudott volna beavatkozni, későn folyamodnak.

Tovább haladva a fontosabb foglalkozások sorrendjében, a bányamunkások közt a gyermekfertőző betegségeknek szintén nagyobb pusztítását találjuk, mint a hogy az népszámlálási arányuk alapján indokolt volna (1·22%-os népszámlálási arány mellett 1·39% esik rájuk a fertőző bajban elhunyt gyermekek közül). Ezek között azonban a szamárhurutnak (1·03%) és a diftériának

(0·84%) veszedelme már jóval kisebb s inkább a kanyaró (1·69%) és főleg a vörheny (1·84%) szed aránylag sok áldozatot soraikból.

Ha ezer élő gyermekhez viszonyítjuk adatainkat, ez az összehasonlítás is arról győz meg, hogy bár a bányamunkások gyermekei közt az országos átlagnál jóval nagyobb halandóságot okoznak a fertőző bajok, a szamárhurut és diftéria tekintetében mégis az átlagosnál kedvezőbb helyzetben vannak.

Az átlagot az őstermelő nép gyermekeinek főntebb említett nagyobb halandóságán kívül különösen két foglalkozási csoport kedvezőtlen arányszámait mutatja: a különböző ágakban foglalkozó napszámosok s a házi cselédek.

Ugyanezzel az előbbi csoportban van több áldozata a fertőző gyermekbetegségeknél s a szamárhurut kivételével a többi gyermekbetegségnél viszonylag is elég kedvezőtlen e csoport helyzete, de nem sokkal rosszabb, mint az őstermelésé általában. Figyelemre méltó ez azért is, mert a különböző ágbeli napszámosok csoportját telje egészében a legalacsonyabb társadalmi és vagyoni viszonyok közt lévő elemek töltik meg, míg az őstermelésnél a primitívebb viszonyok közt élő munkás, cseléd és kisebb birtokos elem némi ellensúlyozójául ott vannak a módosabb gazdák, középszerű nagybirtokosok, bérlők, gazdasági, erdészeti tisztviselők stb.

S ha mégis alig rosszabb a fertőző bajokban való gyermekhalandóság a napszámos elem közt, mint az egész őstermelésnél, sőt sokkal kedvezőbb, mint a kisbirtokos osztálynál, — dacára, hogy a születések arányszáma a napszámosok közt növekvőben van (az 1900—01. évi 32·2 átlagról az 1910—11. évi 38·4 átlagra), akkor ennek a magyarázatát ismét csak abban kell keresnünk, hogy a napszámosok részben már városiak elem is, s a falu és város védekező eljárása közötti nagy különbség tolja így el az arányokat.

Ezt bizonyítják — vagy legalább is nem mondanak ennek ellent, — a házi cselédek csoportjában mutatkozó adatok is. A gyermekfertőző bajok pusztítása itt a legnagyobb; ezer hét éven aluli halott közül 17·17 esik a fertőző bajok áldozatául, s például úgy vörhenyben, mint kanyaróban külön-külön majdnem oly magas ez az arányszámuk, mint az iparban a négy fertőző betegségnél együttvéve. Az ok ugyanaz, a mi a házi cselédek gyermekeinek halandóságát a táplálkozási zavaroknál is oly

magasra szökkenti; ezeket az apróságokat falura adják ki dajkaságba, a hol — mert gyakran a tartási díj is bizonytalanul érkezik, — valóságos Senki gyerekeivé lesznek; a fertőző bajok csiráitól ezeket óvják legkevesebb gonddal, ellenállóképességük pedig a hiányos ellátás folytán ezeknek a legkisebb.

Az ipar, mint főleg városi foglalkozás, az eddig említettek-nél már jóval kedvezőbb képet mutat. Az egész csoportot összefoglalva, 16·35%-os népszámlálási arányával szemben, a gyermekfertőző bajok áldozatainak csak 10·37%-át szolgáltatja. Legjobban a diftériának adózik (12·25%), azután a vörhenynek (11·89%); már a szamárhurutnál sokkalta kisebb a részesedése (6·96%). Ezer élő gyermekre az iparban 4·92 fertőző bajban elhunyt gyermek esik; ez a viszonyítás a vörheny szerepét jobban kidomborítja, a szamárhurut azonban így is legkevésbé látszik veszélyesnek.

Éttől a viszonylag kedvezőbb helyzettől pozitív és negatív irányban egyaránt elég feltűnő eltérések mutatkoznak.

Az ipari tisztviselőknél általában a legkedvezőbbek az arányok; ezer élő gyermek közül itt csak 2·02-et ragadnak el a gyermekfertőző bajok; legkevésbé a vörheny ellen vannak védve.

Az önálló iparosok s az ipari segédszemélyzet adatai közt csekély eltolódást találunk az utóbbiak hátrányára; az önállóknál 4·93, a segédekénél 5·01 az ezer gyermekre eső veszteség. Itt ugyanis két egymást majdnem ellensúlyozó tényező játszik szerepet. Az önálló iparost nagyobb vagyoni ereje, jó módja inkább képessé teszi a fertőző bajok elleni védekezésre; minthogy azonban aránylag sokkal több közöttük a falusi mint a segédek között, ez rontja kilátásaikat a gyermekbetegségek ellen való küzdelemben. A segédszemélyzet szűkösebb életmódja és kedvezőtlenebb lakásvizonyai folytán inkább ki van téve a fertőzésnek; de mert több közöttük a városlakó, ez enyhíti kissé gyermekhalandóságukat. Jellemző az is, hogy az ipari segédszemélyzetnél az inkább városi betegségeknek, a vörhenynek és kanyarónak valamivel nagyobb a szerepe, mint az önálló iparosok gyermekeinél, a kiknél a diftéria jelentékenyen s a szamárhurut is valamivel előbbre nyomul, bár még mindig a vörheny szedi itt is a legtöbb áldozatot.

Az egyes iparágaknál az a társadalmi és vagyoni különbség, a mely a munkaadó és a munkás között van, továbbá a falusi és városi lakás dönti el legtöbbszörre, hogy mennyi veszteséget kell szenvedniök a gyermekfertőző betegségek miatt. Jellemző példák erre: a borbélyok és fodrászok, a kik a legritkább esetben jelentkeznek mint nagyobb munkaadók a társadalmi és vagyoni helyzetük is elég jobb a segédekénél, viszont pedig jó részük mint segédnélküli iparos falun él, sokkal kedvezőtlenebb helyzetben vannak (ezer élő gyermekre 0·37 fertőző bajban elhunyt halottal), mint a borbély- és fodrászsegédek (ezerre 5·04), a kiknek nagyobb része városi lakos. Ha visszaemlékezünk arra, a mit a borbélyoknál az borbélysegédekénél a táplálkozásból eredő gyermekhalandóságnál tapasztaltunk, világosan látjuk a különbséget; e bajok ellen azonban inkább lehet küzdeni, a gyermekfertőző betegségekénél pedig bizonyos determináló tényezők — így pl. a falusi lakás is — inkább névnyesülnek. Másfelől a könyvnyomdászat általában városi foglalkozás; de a munkaadót és munkást — főleg mióta a vidéki városokban is nagyobb nyomdai üzemek létesülnek, — oly nagy vagyoni és társadalmi különbségek választják el, hogy ennek jelentkeznie kell a gyermekfertőző betegségekénél szenvedett veszteségeikben is: az önállók ezer gyermek közül 2·90-et, a segédek 4·96-ot veszítenek.

Általában meg lehet azonban állapítani, hogy a feldolgozó-munkában részletezett iparágak közül egyetlenegy sincs, a mely a gyermekfertőző bajoknak többet adóznék, mint a hogy azt népszámlálási aránya indokolná, sőt a legtöbb jelentékenyen kedvezőbb helyzetben van, a már korábban említett falusi földműves lakosság rovására.

A kereskedelmi foglalkozások szerepe természetesen kedvezőbb az iparénál is, a nagyobb műveltség, nagyobb vagyoni erő s túlnyomó városi lakás következtében. A 3·03%-os népszámlálási aránnyal szemben a kereskedők gyermekei csak 1·56%-kal részesednek a fertőző bajok áldozatai közt; ezer élöre a veszteség 3·98. Itt is a tisztviselők aránya a legkedvezőbb, ezer élöre 2·87; az önálló kereskedők s a tisztviselőknél kívüli egyéb segédszemélyzet viszonyszámai között (4·09, illetve 4·35) már jóval kisebb az eltérés, ugyanolyan okokból, mint az ipari munkaadók és alkalmazottak közt.

A vörhenynek veszedelmes volta a kereskedelmi foglalkozásoknál még inkább előtérbe lép (ezer élöre 1·71), a számarhurut jelentősége ismét csökken (ezer élöre 0·38).

A közlekedési foglalkozások főcsoportja nagyon vegyes néprétegeket foglal magában; valamennyinél kedvezőbb ugyan a fertőző baj folytán bekövetkezett gyermekhalandóság, mint a népszámlálási arány, de az ezer élőhöz való viszonyítás némelyik csoport halandóságát elég magasnak tünteti fel.

A vasúti tisztviselők 2·31-es aránya kedvezőbb ugyan a gazdasági és kereskedelmi tisztviselők megfelelő arányszámainál, de rosszabb az ipari tisztviselőkénél; a posta- és távírdatisztviselők 3·37-es aránya azonban az itt említett tisztviselőkategóriák valamennyijénél kedvezőtlenebb. Az abszolút számok elég csekélyek, úgy hogy ez alapon még nem formálhatnánk magunknak véleményt; a jóval nagyobb tömegeket alkotó vasúti és postai altisztviselők és szolgaszemélyzetnél azonban szintén ilyen eltulodásokat találunk, ugyancsak a postások hátrányára: az előbbieknél ugyanis 4·20, az utóbbiaknál pedig 4·73 gyermekfertőző bajban elhunyt esik ezer élő gyermekre. Minthogy a vagyoni viszonyok nem oly különbözőek, hogy ebben kereshetnénk magyarázatot, sőt a közegészségügyi ellátás tekintetében a vasúti alkalmazottak egy része még hátrányban is lehet a postásokkal szemben, csak arra kell gondolnunk, hogy az utóbbiaknál a foglalkozás maga involválja a fertőzés nagyobb lehetőségét. A postai forgalmat nagyobb közönség veszi igénybe, mint a vasutat s a posta maga is inkább felkeresi a feleket (leveleknek stb. házhoz kézbesítése által), mint a vasút; a posta napról-napra a lakosságnak oly széles rétegével érintkezik, hogy a fertőző anyagot könnyen megszerzi és terjeszti is tovább.

A postások tehát, bár a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóság tekintetében kedvezőbb helyzetben vannak, ezt az előnyüket a gyermekfertőző betegségeknek azért veszítik el, mert foglalkozásuk a fertőző veszedelmet inkább kihívja.

A közszolgálatot teljesítők és szabad foglalkozásuak közt a gyermekfertőző bajok ereje ismét nagyobb (ezer élöre 3·57 halott), mint akármelyik termelési ág tisztviselőinél. Ennek a kedvezőtlen aránynak kialakulásában szintén többféle tényezőnek van szerepe. Az egész foglalkozási csoportot magasabb műveltsége, higiéniaku-

sabb gondolkozásmódja s bizonyos anyagi jóléte általában inkább megóvná a gyermekfertőző bajok veszedelmétől; de már a dijnokban lévőknel többnyire az anyagi jólét kérdésesebb, a községi tisztviselőknél a falusi egészségügyi ellátás hiánya hat kedvezőtlen irányban, a tanügyi személynél pedig az iskolának fertőzést terjesztő hatása nyilvánul meg.

Összefoglalva a mondottakat, adataink végelemzésben is arra látszanak mutatni, hogy a gyermekfertőző bajok ellen a küzdelem teréről fokozatunk még hősiességgel megvan a tere és szüksége, s a falusi egészségügyi berendezkedések javítása, a fertőtlenítés és elhárítás segítő végrehajtása főleg a számarhurut s kisebb mértékben a díltörés csökkentését még jelentékenyen korlátozhatja.

A gyermekek nagy halálozásán kívül a legpusztítóbb halálok tulajvalóleg a *gümőkór*, mely csupán a magyar anyaországban is évenként átlag 60—70 ezer embert ragadt el.

Az egész Magyarbirodalomban a gümőkórhalálozás 1896 óta a következő volt:

Évescsoportok	Gümőkórban meghalt	
	összesen	esik 1.000 felekre
Az 1896—1900...	68.998	3·66
» 1901—1905...	77.911	3·95
» 1906—1910...	76.512	3·73
» 1909—1912...	74.752	3·57

A javulás 1905 óta némileg megnyugtató volt, s bár az európai államok sorában, sajnos, a szomorú utolsó helyet foglaljuk el a gümőkórhalandóság tekintetében (csupán a szomszédos Ausztria és Szerbia veszítenek megközelítőleg ennyit), a halottaknak az élő néphez viszonyított aránya újabban fokozatosan csökkent.

Mindez azonban csak némi megnyugtatót nyújthat, mert tudvalevő, hogy a háború a gümőkórra való fogékonyságot a harezteren megviselt katonáinkban nagyon növelte, a fertőzés lehetősége kint a lövészárkokban és a kórházakban egyaránt növekedett s a háború befejeztével betegen hazatérő katoná-

családtagjait is könnyen fertőzheti. Az eddigi javulás után tehát itt is el kell készülnie a múlt rosszabbodására. Ez a rosszabbodás nem fog azonnal egész terjedelmében jelentkezni, mert a tüdővész hosszas lefolyása mellett nagyobb időbe kerül, a míg az újabb fertőzések halálra vezetnek, ezalatt pedig a baj továbbterjesztésére újabb és újabb alkalom nyílik.

A rokkant katonák gyógykezelése kapcsán újabban tervezett tüdővészellenes akciónak tehát nagyon komoly és időszerű jelentősége van. Egy okkal több, hogy foglalkozunk a tüdővész által leginkább fenyegetett vidékek, életkorok, foglalkozások viszonyaival.

A tüdőveszhalandóság Magyarország némely felvidéki vármegyéjében a legnagyobb, főleg ott, a hol a lakosság nagyobb mértékben ipari foglalkozást űz, így különösen Zólyomban (ezer lélekre 4-16 halálzással), aztán Turóc, Nógrád, Gömör, Trencsén és Liptó vármegyékben.

A lakosság számához viszonyítva talán kisebb jelentőségűnek látszik, mégis a népéletére s a továbbfertőzés veszélye szempontjából még figyelemreméltóbb az alföldi gócz, legmagyarabb vidékeinken, sűrű lakosságú s élénk közlekedésű területeken, a hol a fertőzés még könnyebben terjedhet s a mely területre esik épen azért, mert e területek sűrűbb lakottságúak, a tüdőveszes halálzással mintegy negyedrésze. A harmadik gócz Erdély közepén és felsőbb vármegyéiben van; ez azonban már ismét jelentéktelenebb, e területek gyöngébb lakottsága miatt is.

Pozitív statisztikai adatunk nincs rá, de nagyon sok nyom arra mutat, hogy az az összefüggő nagy alföldi terület, a melyről fentebb szóltam, aránylag nagyobb kontingensét adja hadban álló katonáinknak is, mint más vidékek. Nagyobb tehát a valószínűsége is annak, hogy e területen több lesz a háborús veszteségünk, a melynek a nyomán fokozódik a nyomor, a tüdővesznek egyik legbiztosabb terjesztője, s több lesz a harcztérről fertőzött hazatérő katona is, a ki viszont ismét növeli ennek a ránk nézve annyira értékes területnek a fertőzöttségét.

A tüdőgümőkór pusztításáról két, látszólag ellenmondó megfigyelést jegyezhetünk fel: hogy az egyaránt ipari és falusi betegség is. A foglalkozásnak kihatása a gümőkóros halálzás nagyságára némely iparágban félreismerhetetlen; a fertőzés továbbvite-

lének könnyűsége s a védekezés hiányos volta pedig a falusi népességben növeli nagyra a tüdőveszes halálzással. Az első folyton megújuló veszedelem, mert a foglalkozás folytatása ismét felidéri a tüdővész lehetőségét; a másik azért igen fontos, mert nagy tömegeket veszélyeztet. Az őstermelő népességből az 1909—19. évek átlagában évenként 47.331 ember pusztult el tüdőveszben¹⁾ ha viszonylag kisebb is az a halandóság, mint az ipari népességé. Áldozatainak nagy oszma s a továbbfertőzés lehetősége folytán figyelemreméltó.

És ez koronán tőbb közül évenként átlag 4-11 hal el tüdőveszben. Az iparban ez az arány 4-9-re romlik, még pedig úgy, hogy a szabótermélynél halandósága kedvezőbb valamivel (4-88) mint az alföldi gócz, köztalán összefüggésben a körviszonyokkal s azokkal, hogy egyes kiipari ágakban az önállósulás hamarabb beindul, mint a hogy a szervezetet őröl betegség befejező pusztító munkáját. Ezekkel az átlagokkal szemben a legkirívóbb sűrűségi a horbályok halandósága mutatja, 8-17-tel az önállók és a katonák s a segédek sorában. Csak a minden vonatkozásban rossz egészségügyi viszonyok közt élő különböző ágbeli napszámosok aránya (8-13) közelíti meg ezt a magas halandóságot. Ugy látszik, a horbályoknál a fertőzés lehetősége az emberekkel való közvetlen érintkezés folytán a legnagyobb, s — mint említettük, — az ipar termélynél a legkisebb a kilátás arra, hogy az önállósult horbály a maga üzemét csupán irányítsa, a nélkül hogy közvetlenül is dolgoznék.

A horbályok után a varrótűnek s az ólombetűnek tüdőveszes áldozatai érdemelnek említést. A szabók sorában a segédszemélyek magas halandósági aránya mellett (6-78) az önállóké is átlagon

¹⁾ Míg a fentebb idézett adatok az összes gümőkóros halálzással vonatkoznak, innen kezdve csupán a tüdőgümőkóros halálesetekről szólnak. Ezeknek a nagy túlnyomósága ugyanis szinte reprezentálja a többit, de az is valószínű, hogy sok esetben az egyéb szervek gümőkórja, mint tüdővész jelentetett be. Végül egyéb tekintetből is megbízhatatlanabbak az egyéb szervek gümőkórjára vonatkozó adatok. Így pl.: az agyhártyagümősítés adatai különösen a gyermekeknél oly kis számuak (1914-ben 1.108), s ezzel szemben az idegrendszer betegségei közt kitüntetett agy- és agyhártyagyulladás esetei oly számosak (2.935), hogy kétségtelenül tévedések tartódnak elő a halálokbejelentéseknél az előbbiekről rovására.

felüli (5-32), mert ezeknél is gyakori az olyan kis üzem, a hol a mester maga is dolgozik. A könyvnyomdászoknál főleg a segéd-személyzet esik gyakran (6-19) a tüdővész áldozatául. A cipészek és eszmiadiák közt inkább a segéd-személyzet halandósága nagyobb, a kovácsok és lakatosok sorában pedig az önállóké. Talán onnan is magyarázható ez az utóbbi eltérés, hogy a kovács- és lakatos segédek egy része különböző gyárakban dolgozván, az egyéb iparágak rovatába került; e gyűjtőtételnél a segéd-személyzet csakugyan nagyobb arányú tüdőveszshalálózást mutat, mint az önállóké. Átlagon aluli a molnárok halandósága s a segéd-személyzeté itt különösen jóval kedvezőbb, mint az önállóké; ennek a megfejtését hihetőleg abban lehet keresnünk, hogy a nagy mal-mokban alkalmazott munkások részben a különböző ágbeli napszamosok közt vannak elkönnyelve s ezek halandóságát növelik.

Az őstermelésnél a mezőgazdasági munkások és kisbirtokosok tüdőveszshalandósága magas arányú (6-45, illetőleg 5-16); s mivel a tüdővész területi elterjedésénél láttuk, hogy Alföldünk milyen veszedelmes góczot képvisel, nyilvánvaló, hogy a földműves nép-nek ez a nagy halandósága főleg a magyar paraszt életét fenyegeti.

A közlekedés alkalmazottjainál ismét élénk tárul, hogy a postás (különösen a tisztviselő és kevésbé az alacsonyabb rendű alkalmazott) sokkal inkább ki van téve a fertőzés veszélyének, mint a vasúti alkalmazott. Ezer élőre esik tüdőveszshalálózás:

a vasúti.....	} tisztviselőknél	2-81
a postai.....		4-59
a vasúti.....	} altiszti és	2-78
a postai.....		szolgaszemélyzetnél

A postai tisztviselő zárt hivatali helyiségben tartózkodik s azt tölti meg az őt kereső közönség a fertőzés minden lehetősé-gével; a vasúti tisztviselő többet van szabadban s így jobban el is kerülheti a fertőzést. A postai altiszti és szolgaszemélyzet szintén többet jár a levegőn s kevésbé ül zárt helyiségben, mint a tisztviselő s ezért fertőzése kisebb.

A közszolgálati foglalkozások legtöbbszörében csak kevés-sel marad a tüdővész okozta halandóság az országos átlag alatt, a miből bizvást következtethetjük, hogy e foglalkozások termé-szete is növeli a tüdővészre való dizpozíciót, mert hiszen más-

felől az egészségügyi szabályok megtartása s a fertőzéstől való tudatos óvakodás feltehetőleg ennél az osztálynál a legnagyobb. Ki kell emelnünk mégis, mint feltűnő magas arányokat, a községi tisztviselők 6-57-es halandóságát, a melyet a napszamosokon kívül csak néhány igen veszélyeztetett iparág mul felül, továbbá a díj-nokokót, a mely 5-93-as arányával szintén nem marad messze mögöttük.

A községi tisztviselőnél itt is a falunak, továbbá a zárt helyi-séget látogató nagyközönségnek fertőző veszedelme, a díjnokok-nál az önállóságot gyönygítő szerényebb anyagi helyzet játszik szerepet.

A nők tüdőveszves halandósága — főleg azért, mert szintén inkább vannak zárt helyiségben, — általában nagyobb a férfiaké-nál s a kereső nőké országos átlagban ezer élőhöz viszonyítva 3-10-ra emelkedik.

Itt az átlag azonban sokkal nagyobb szélsőségeket takar, mint a kereső férfiak tüdőveszshalandósága. Az apáczáknál például több mint háromszorosra emelkedik a halandósági arány 15-92-re, s túlnyomó részük még 40 éves kora előtt áldozatul esik a tuber-kulózisnak. A napszamosasszonyok halandósága is oly magas, hogy a férfiak közt nem találunk rá példát (10-20); az őstermelés-nél ismét a mezőgazdasági munkások s a kisbirtokosok asszonyai közt azedi a tüdővész leginkább az áldozatait (9-34, illetőleg 8-36), mindkét ágnál sokkal nagyobb halandóságot okozva, mint ugyanazon ágak férfinépességében.

A szabónók és varrónók közül az önállók tuberkulózis-halálózása majdnem kétszer akkora, mint a segéd-személyzeté (6-03, illetve 3-20), holott a férfiaknál a segédek élete látszott inkább veszélyeztetettnek. A magyarázat elsősorban a korviszo-ayokban keresendő: az alkalmazottak zöme (mintegy három-negyede) 20 évnél fiatalabb, a mely korban a tüdővész még nem fejezi be pusztító munkáját; az önállók túlnyomórészt 20 és 30 év közöttiek, a mikor a tuberkulózis-halálózás már sokkal nagyobb-fokú. Különböznél bizonyos mértékig a vagyoni helyzet is közre-játsszik itt: a sok nyomorgó özvegyasszony és leány, a ki ottho-nában hajtja napestig a varrógépet, s gyöngé keresete, hiányos táplálkozása, görnyedő életmódja szinte predesztinálja a tüdő-vészre, legnagyobbbrészt önállónak van kimutatva, mert nem egy

munkaadó részére dolgozik; a divatszalonok alkalmazottjai — kedvezőbb kereseti és egészségügyi viszonyaik mellett, — viszont a segédszemélyzet számát szaporítják.

A női segédmunkaerők a cipészeknél s a könyvnyomdá-szoknál — e két, a férfiaknál is kedvezőtlen halandósággal járó foglalkozásban, — vannak leginkább kitéve a tüdővésznek.

Az eltartottak halandósága a férfiaknál és nőknél egyaránt nagyjában követi a keresőkét; ugyanazon foglalkozásokban, a hol a kereső nagyobb mértékben ki van téve a tüdővésznek, természetesen nagyobb a valószínűsége annak is, hogy a vele egy háztartásban élőkre átterjed a fertőzés.

Itt tehát csak azt az adatot kell kiemelnünk, hogy bár a házi cselédek maguk az átlagnál jóval kisebb mértékben esnek a tüdővész áldozatául (mert szolgálatadójuknál sokkal higiénikusabban élnek, mint a velük egy társadalmi állásban lévők egyebütt), mégis gyermekeiket a már többször említett okoknál fogva (falura kihelyezés, mesterséges táplálás, hiányosabb gondozás stb.) a tüdővész is legjobban pusztítja.

Megvilágítja ezt a következő néhány adat:

	Ezer élöre eső tüdővész- halálozás
Kereső nők általában.....	5.16
Ebből házi cselédek.....	2.12
Eltartott férfiak általában.....	1.51
Ebből házi cselédek eltartottjai.....	5.13
Eltartott nők általában.....	3.03
Ebből házi cselédek eltartottjai.....	5.13

*

A tüdő- és mellhártyagyulladás szintén a leggyakoribb halál-okok közé tartozik; mint az alábbi összeállítás mutatja, kisebb ingadozások mellett nagyjában változatlanul egyforma veszedel-met képvisel s évenként közel ötvenezer halálesetet okoz.

	Tüdő- és mellhártya- gyulladásban elhalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre
1896—1900. évek átlaga.....	43.604	2.31
1901—1905. „ „.....	47.014	2.38
1906—1910. „ „.....	48.509	2.37
1909—1912. „ „.....	47.702	2.28

Előre kell ugyan bocsátanunk, hogy a tüdőgyulladás gyakorta másodlagos betegség a halálteki statisztikánk javulása csökkent-hetné az ezen a czímen kimutatott halálesetek számát. Jellemző e tekintetben, hogy a külföldön csak Szerbia tüdőgyulladásos halandósága nagyobb s Ausztriáé nem sokkal kisebb, mint a miénk; valószínű, hogy egyebütt a halálteki statisztika jobb és praecízebb megjelölést használ.

Legpusztítóbb a tüdő- és mellhártyagyulladás az emberi élet kezdő és vége szakaszaiban. Míg általában ezer élöre 2.28 tüdő- és mellhártyagyulladásból eredő haláleset jut, a 7 éven aluliaknál az az arány 6-on felül emelkedik (fiúk 6.49, lányok 6.09), a serdülő korban s a produktív korban is a 40-ik életévig egészen jelen-tőtlően, azután hamar emelkedni kezd, hogy a 60 évnél idő-selőbbnél a második maximumot érje el, ismét 6 körüli arány-számot.

Az idősorolt haláleseteknek mintegy fele tehát mint gyer-mekhalálozás érdemel figyelmet s szintén abból a szempontból, a mit a gyermekhalálokok legtöbbször ki kellett emelnünk, hogy nem mint kikerülhetetlen végzet lebeg a fiatal sarjadék fölött, hanem mint olyan halálnem, a mi a szülők nagyobb gondosságá-val, az orvosi ellátás terjedésével jelentékenyen csökkenthető volna. Valószínű, hogy az esetek nagy részénél nem is közvetlen megbetegedésről van szó, hanem egyes fertőző bajok (szamárhurut, kanyaró, influenza stb.) folyományairól; kedvezőbb köz-egészségügyi viszonyok mellett ezeknél szintén lehetséges volna nagyobb mértékű megelőzés.

A gyermekkori tüdő- és mellhártyagyuladást — egy-két, olyan kivétellel, a hol az abszolút számok alacsony volta miatt az eltérést inkább lehet a véletlen játéknak tekinteni, — minden foglalkozási ágnál a fiúkra látjuk veszedelmesebbnek: a fiú-szervezet kevésbé ellenálló volta tehát ebben a vonatkozásban is megnyilvánul.

Fiúknál és lányoknál egyaránt ott a legmagasabb a halá-lozási arány, a hol a gyermekek gondozását eddigi meg-figyelésünkkel is a legkezdetlegesebbnek találtuk: a házi cselé-dek gyermekeinél. Itt a fiúk közül ezer lélekre 30.16, a lányok közül 27.5 hal el hét évnél fiatalabb korban tüdő-és mellhártyagyulladásban. Tíz ezreléket meghaladó még a

napszámososztály gyermekeinek halandósága is, valamint a mezőgazdasági munkásoké.

Egyes iparágakban szintén magas arányszámokat találunk s az ipari segédszemélyzetnél nagyobb is a halandóság, mint az országos átlag, de ezt ellensúlyozzák az önálló iparosoknál mutatózó jóval alacsonyabb arányok.

Az őstermelésnél általában az átlagkörüli a tüdő- és mellhártyagyulladásban elpusztult gyermekek aránya; a bányamunkásoknál rosszabbak, viszont a közlekedésnél s a kereskedelemben sokkal jobbak a viszonyok s legkevesebb gyermek esik e betegségek áldozatául a közszolgálati ágak és szabad foglalkozások körében.

Általában tehát azoknál a foglalkozásoknál kisebb a halandóság, a hol a gyermek nagyobb gondozásban és gyorsabb orvosi segítségben részesül.

Más képet kapunk, ha a felnőtteknek, a keresőknek halandóságát vizsgáljuk. Tüdő- és mellhártyagyulladásban hal el a kereső férfiaknak 1-65, a kereső nőknek 1-85 ezreléke. Már így átlagban is kedvezőtlenebb valamivel a nők halandósága.

Azonban csak a keresőké. Ha az összes 20—60 éves korban lévő férfiak és nők tüdőgyulladásos halandóságát hasonlítjuk össze, arra való tekintet nélkül, hogy keresők-e vagy eltartottak, a férfiak arányszámát találjuk magasabbnak: ez 1-38, a nőké pedig 1-12 ezrelék.

Egyes foglalkozási ágaknál azonban különösen felülről, mennyivel több kereső nő esik a tüdő- és mellhártyagyulladás áldozatául, mint férfi. Így az őstermelés legnépesebb kategóriáiban, a kisbirtokosoknál s a mezőgazdasági munkásoknál, az iparban a korcsmárosiparnál (önállóknál és segédszemélyzetnél egyaránt), a kereskedelemben alkalmazott segédszemélyzetnél s végül a különböző ágbeli napszámosoknál s különösen a házi cselédekénél.

Bár e női foglalkozások mutatnak valami közös jellemző vonást, a fizikai munkával való megterheltséget, a mi a tüdőgyulladásra való diszpozíciót növelheti, mégis nem kell felejtelnünk, hogy a nőknek ez a nagyobb halandósága itt viszonylagos s csupán azt jelenti, hogy a 60 éven felüli korban, a mikor a tüdőgyulladás gyakoribbá válik, a nőknek nagyobb hányada ebben a

betegségben hal el, míg a férfiak közt egyéb halálokok (pl. az idegrendszernek, az érrendszernek betegségei stb.) viszonylag gyakoribbak.

A kereső férfiak sorában természetesen azok a foglalkozások vannak legkevésbé kitéve a tüdő- és mellhártyagyulladás okozta halandóságnak, a hol a népesség korösszetételében legkisebb hányad jut a 60 éven felüliekre. Az ipari tisztviselők és segédek s a kereskedelmi tisztviselők és segédek s a véderő személyzete mutatják felül a legkedvezőbb, az egy ezreléken is alul maradó arányszámokat.

Nagyobb arányban a tüdőgyuladásból származó halál eshető az őstermelésben a kisbirtokosoknál, mezőgazdasági munkásoknál s az erdőszeti segédszemélyzetnél, vagy a bányászoknál, az önálló iparosoknál általában, különösen a kovácsoknál, lakatosoknál stb. Legmagasabb (ezer élőre 2-91) a napszámosoknál, de ugyelentmondhatón nagy egyes közszolgálati ágaknál is, így főleg a papoknál és szerzeteseknél (2-58), azután a három hivatalnok kategóriánál, a megyei és városi (2-17), az állami (1-84) és a községi (1-82) tisztviselőknél, holott ezeknél a 60 éven felüliek már kisebb hányadát teszik a keresőknek.

A magyarázatát főleg az utóbbi foglalkozások nagyobb szerepének csak orvosi szakismeret adhatná meg. Lehet, hogy a vérkeringési szervek huzamosabb lefolyású megbetegedései — a melyek a foglalkozásoknál inkább megokolhatók, — mintegy előkészítik a testet a tüdőgyulladás kedvezőtlen kimenetelére; bizonyos pillanatnyilag szerzett diszpozíciók pedig — a melyek sorában az erős munka is szerepet játszhatik, — a betegséget előre juttatják a így közvetve mégis a foglalkozásnak is megvan a maga befolyása a tüdőgyulladásos halandóságra.

Nagyon elterjedt, mint említettük, a tüdőgyulladás a napszámosoknál, már a 40-ik életév előtt is, azután a bányászoknál, a kőknél főleg 40 éven felül játszik nagy szerepet s 60 éven túl már ezer élő közül 21-68 áldozatot szed. Nem lehetetlen, hogy e két foglalkozási csoportnál az alkoholizmusnak is erős befolyása van a tüdőgyulladás halálos kimenetelének gyakoriságára.

*

A vérkeringési szervek betegségeinek jelentősége egyre nő halálóki statisztikánkban. 1896 óta e halálókok szerepe a következő:

Évescsoportok	Szervi szívbjaj folytán meghalt		Vérkeringési szervek betegségei folytán meghalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre	összesen	esik 1.000 lélekre
Az 1896—1900.....	5.639	0·30	10.325	0·55
> 1901—1905.....	9.173	0·47	14.329	0·73
> 1906—1910.....	11.679	0·57	17.499	0·85
> 1909—1912.....	13.126	0·63	19.326	0·92

Közel húszezer áldozatot temetünk már el évenként, 1896 óta majdnem megkétszereződött a számuk, a szervi szívbjajban elhunytaké pedig jóval több mint kétszeresre emelkedett. Talán itt is közrejátszik a lassan pontosabbá váló diagnózis, de másfelől valószínűleg e betegségnél a legindokoltabb az a gyanunk, hogy a kimutatott számok távolról sem fedik a valóságot s igen sok vérkeringési bántalomból eredő halálókot könyvelünk el vagy az idegrendszer betegségei közt mint gutaiütés folytán bekövetkezett, vagy pedig az aggkori végkimerülésnek, vízbetegségnek stb. nagyon változatos halálókokat tartalmazó gyűjtőnevei alatt. A nem orvos halottkének nomenklaturájában ugyanis egyáltalában nincs rovat a vérkeringési szervek megbetegedései számára.

Még azt sem merjük határozottan állítani, hogy a szervi szívbjajnak azt a külön kiemelését, a melyet a fönti összeállításban tettünk, a halálóki bevallások megbízhatósága eléggé indokolja-e? Kétségtelen, hogy közegészségügyi szempontból, de közgazdasági érdekből is kívánatos volna tudnunk, mekkora hányadban szerepelnek a vérkeringési betegségek között azok, a melyek többnyire gyors lefolyásuak s idő előtt teljes munkaképtelenséget okoznak, s mekkorában azok a vérkeringési bántalmak, a melyek a keresőképességet hosszú ideig csak alig észrevétlenül befolyásoló lassú folyamatok.

A kereső foglalkozásuak általában erősebben ki vannak téve a vérkeringési szervek megbetegedéseinek, mint az eltartottak, ezer élöre a keresők közt 1·44, csupán a szervi szívbjaj halottjai

közt 0·86, az eltartottak közt pedig 0·74, illetve 0·49 haláleset jut. Keresőknél úgy, mint az eltartottaknál negyven éven alul még szörványos az ezen bajok által okozott haláleset (az eltartottaknál a 7—19 éves életkor is veszélyesebbnek látszik, mint a 20—39 év közötti); negyvenen túl már gyakoribb, az esetek zöme azonban a 60 éven felüli életkorra esik. Természetszerűen oly foglalkozási osztályokban, a hol a fiatalabb életkorok képvisellete erősebb, a halandóság súlya áttolódik a fiatalabb évjáratokra, sőt egyes foglalkozási csoportoknál a korösszetétel nem is magyarázza meg a fiatalabb évek erősebb halandóságát, úgy hogy itt már a foglalkozással járó fokozottabb veszélyre kell gondolnunk. Az őstermelés látszólag nem tartozik a veszélyesebb foglalkozások közé: itt a vérkeringési szervek betegségei adataink szerint az átlagosnál erősebb halandóságot okoznak.

Nem szabad azonban felednünk, hogy épen az őstermelő népesség halálókait állapítják meg leginkább a nem orvos halottkének, a kik a föntiek szerint vérkeringési betegség folytán bekövetkezett halálózást nem is jelenthetnek be.

A gazdasági tisztviselők már súlyosabban adóznak; veszteségük magánál a szervi szívbjajnál ezer élöre 2·16, sokkalta nagyobb, mint az ipari, kereskedelmi, postai tisztviselőké, sőt mint a közszolgálati ágak némelyikéé is. Az értelmiségi foglalkozások közül erősebben vannak fenyegetve a vasúti tisztviselők (a fiatalabb korosztályokban is; arányuk ezer élöre 2·93), továbbá az állami tisztviselők (2·82), a megyei és városi tisztviselők (2·89), az orvosok (2·18), a papok és szerzetesek (2·11), s a katonatisztek (2·80).

A kép tehát eléggé hasonló ahhoz, a mit az idegrendszer betegségeinél fogunk tapasztalni; a szellemi munkások veszélyeztetettsége itt is nagyobb s kívülök, úgy mint ott, a legerősebb fizikai munkát végző napszámosoké, a kiknek vesztesége a szervi szívbjajnál ezer élöre 3·18.

Úgy az erős szellemi elfoglaltságnál, mint a terhes testi munkánál gyakoriak lehetnek a vérnyomásingadozások, a melyek a vérkeringési szervek betegségeit okozhatják.

Az ipar körében csak az önállók közül szükséges néhány foglalkozást, így a korcsmárosokét, mészárosokét, hentesekét stb. felemlítünk, mint a hol a szívbjaj áldozatainak száma figyelemre-

méltóan az átlag fölé emelkedik, viszont azonban jóformán nincs egyetlen iparág sem, a melyben az eltartottak halandósága ne volna jóval az átlagos fölé. Vajjon nincs-e erre befolyással az, hogy a kisiparos s az ipari munkás felesége gyakran nehezebb viszonyok közt él s háztartása körében terheesebb munkát végez, mint a kereső nő, vagy a mezőgazdasági népesség asszonyai?

Az *idegbetegségek* csoportja, ha a görcsöket a már föntebb említett azon okból, mert feltehetőleg igen gyakran nem az idegrendszer közvetlen megbetegedésének tünetei, figyelmen kívül is hagyjuk, még mindig elég jelentékeny s növekvő számú áldozatot kíván, évenként több mint 21.000 halálesetet okozva. Ezek közül azonban, mint az alábbi összeállításból látszik, tízezer az agygutára és gutaütésre esik, a mely utóbbi halálokat a nem orvos halottkének is használnak nomenklaturájukban. Az pedig elég kétséges, hogy e megnevezés mindig helyénvaló-e s az apoplexián kívül nem illetnek-e ezzel a megjelöléssel egészen más természetű, a vérkeringési szervek betegségeinek körébe tartozó hirtelen haláleseteket?

Évesoportok	Idegben (görcsök nélkül) elhalt		Gutaütésben elhalt összesen	Idegben elhaltak közül az orvos állapította meg a hirtelen okát % -ban
	összesen	esik 1.000 lélekre		
Az 1896—1900 } > 1901—1905 } > 1906—1910 } > 1909—1912 }	19.579	1·04	8.972	45·8
	21.151	1·07	9.384	44·4
	21.207	1·03	10.210	48·1
	21.569	1·03	10.938	50·7

Aggodalmainkat növeli, hogy az idegrendszer betegségeiből eredő halálokok megállapításánál, — bár folyton növekvő arányban, — de még mindig csak az esetek felénél áll rendelkezésünkre orvosi diagnózis. Adataink nyomán tehát nem merhetünk túlságos messzemenő következtetésekre bocsátkozni.

Néhány tanulságos adatsorozat nyomban így is megragadhatja a figyelmünket. Elsősorban az, hogy az idegrendszer betegségei címén kimutatott halálokok inkább a férfinepességből szedik áldozataikat: százezer férfi közül 121, százezer nő közül

31 halt el idegbetegségek következtében. De a kereső foglalkozás befolyása még nagyobb, mint a nemi különbség: százezer kereső férfi közt 136, az eltartottak közt 95, százezer nő közül 109, az eltartottak közül 86 halottat találunk.

A keresőknek ez a nagyobb halandósága valószínűleg jórészt a vérkeringési szervek betegségeiből ered, a azért tán nem is való az idegrendszeri betegségek közé; a férfiak nagyobb szerepét bizonyára nem kis mértékben a syphilis is okozza.

A kereső férfiak és nők kor megoszlása sincs minden tanulság nélkül, a hogy a következő összeállítás mutatja:

Korcsoport	Az idegrendszeri betegségek halottjai közt kimutatott kereső			
	férfiak		nők	
	szám-szerint	%	szám-szerint	%
20 éven alul	293	3·2	121	5·0
20—39 éves	1.366	15·0	338	13·8
40—59 éves	3.135	34·4	736	30·0
60 éven felül.....	4.313	47·4	1.254	51·2
Ismeretlen korú	2	0·0	—	—
Összesen.....	9.109	100·0	2.449	100·0

A férfiaknál megközelíti, a nőknél meg is haladja az abszolút többséget azoknak a száma, a kik a 60-ik életévüket is elérik. Sokkal kedvezőtlenebb viszont a nők halandósága a legalacsonyabb korosztályban, 20 éven alul, annyira, hogy bár a következő korcsoportban, a 20—39 évek között már a nők javára fordul a helyzet, a két korcsoportot összefoglalva, a 40-ik életév előtéig még mindig valamivel kedvezőtlenebb marad a nők halandósága a férfiakénál.

Látszólag ellenmondás nyilvánul itt meg: a nők fiatalabb korokban kevesebb ellenálló erőt tanúsítanak a betegségekkel szemben, később pedig szívósabbaknak és ellenállóbbaknak mutatkoznak a férfiaknál.

Az ellenmondást segít megfejteni az adatoknak foglalkozási csoportok szerinti vizsgálata, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a kereső foglalkozás fogalma mennyire másként alakul férfinnál és nőnél. Keresőnek tekintik például statisztikánk azt a földművesasszonyt, a ki férjének gazdaságában segítkezik, tehát a

a férfiaknak exponáltabb s fáradtságosabb munkája okozza az eltérést, mindenkiféle pedig jobb az egyéb foglalkozásoknál, a hol a legtöbb magas korban elhunyt nőt találjuk, egyfelől azért, mert e csoportba általában már bizonyos előrehaladottabb korban kerül be, másfelől azonban kétségtelenül azért is, mert itt nem végez közvetlen kereső munkát.

A kereső férfiaknál átlagban 1·36, a kereső nőknél 1·09 ideg-betegség czímen kimutatott halálozás esik ezer élöre.

Az őstermeléssel foglalkozók halandósága a férfiak között valamivel jobb ennél az átlagnál, az iparban úgy a férfiaknál, mint a nőknél még kedvezőbb. A kereskedelemmel és közlekedéssel foglalkozók sorában a férfiak halandósága növekszik, a nőké azonban még mindig az átlagon alul marad, sőt nem éri azt el a közszolgálati foglalkozásoknál sem, a hol pedig a férfiaké már igen magasra szökken.

E főcsoportokon belül azonban egyes foglalkozási ágak halandósága oly magas, hogy érdemes egyenkint is szemügyre vennünk azokat a foglalkozásokat, a melyekben ezer élöre számítva a halálozás a kereső férfiaknál vagy nőknél legalább 2-öt tett.

Ezek a foglalkozások a következők:

	Kereső	
	Férfiak	Nők
Gazdasági tisztviselő	2·66	—
Önálló asztalos	2·28	—
» cipész és csizmadia	2·39	—
» korcsmáros	3·09	—
» kovács és lakatos	2·45	—
» szabó	2·52	—
» kereskedő	2·82	—
Vasúti tisztviselő	3·32	—
Postai »	2·49	—
Állami »	3·94	—
Megyei, városi tisztviselő	3·84	—
Községi tisztviselő	3·56	—
Ügyvéd	2·60	—
Orvos	3·21	—
Középiskolai tanár	2·72	—
Népiskolai tanító	2·55	4·22
Pap, szerzetes	3·87	—
Egyéb közszolgálat	2·27	—
Napszámos	2·76	3·82
Egyéb foglalkozás	—	2·99

A legsúlyosabb testi munkát végző napszámosok mellett, a kiknek halandósága különösen a nők sorában igen nagy, e soro-

sathoz ólesen kívánnak magas halandósági arányukkal a szellemi munkások, főleg pedig a hivatali pályán működők.

A férfiak közt a legmagasabb halandóságot mutatják az állami tisztviselők, azután a papok, szerzetesek, a megyei, városi, községi uszítói tisztviselők. Kedvezőtlenebb az orvosok halandósága is, mint pl.: a gazdasági tisztviselőké, vagy ügyvédeké, a kik mégis kevésbé helyhez kötött, szabadabb foglalkozást űznek. A legmagasabb halandóságot pedig, ezer élöre 4·21-et, a népiskolai tanítóknál találjuk, a kiknél azonban az agyhártyagyulladás elég gyakori haláluk, a feltehető, hogy itt megint nem tulajdonképeni idegrendszeri betegségről van szó, hanem jórészt gümölcserről.

As ilyen példák is mutatják, hogy a haláloki bejelentések mai megítélhetősége mellett túlzásba nem szabad mennünk következtetéseinkkel. Amely mégis valószínűnek látszik adatainkból, hogy a szellemi munkáknál nagyobb az eshetőség arra, hogy az idegrendszeri betegségeinek esik áldozatul, ha a foglalkozás nem is jelent még közvetlenül ható okot, hanem csak a diszpozíció növekedését. Nem hatástalan az a tényező sem, hogy a szellemi munkás inkább városi lakos, s így olyan városi fertőző veszedelmeknek, a melyek végeredményben az idegrendszert támadják meg, jobban ki van téve, a szellemi munkával járó izgalmak azután a kórhelyét kedvezőtlenebbé teszik.

Számszerűleg nem sok — évenként mintegy 2.500 — halál-essettel járnak a *szülő nők betegségei*, a melyek azonban azért figyelemre méltók, mert aránylag fiatal korban szedik az áldozataikat s így megakasztják a további termékenységet s az anya nélkül maradt és így mesterségesen táplált gyermekek halandóságát is növelik. E bajoknál érezzük legjobban a betegedési statisztika hiányát; a szülésnél előforduló rendellenességek, a melyek igen gyakran gondatlanságnak, kellő ápolás hiányának stb. a következményei, csak akkor jutnak statisztikánknak tudomására, ha azok közvetlenül halálra vezettek. Azoknak a szerencsétlen nőknek a számáról, a kik fölkelnek ugyan a gyermekágyból, de elbetegesedve, elnyomorodva megsínylik azt s termékenységüket is veszítik, nincsenek adataink; pedig népszaporodásunk érdekében ezeknek az eseteknek a megelőzéséről is nagyon kívánatos volna gondoskodni.

Halálozási statisztikánk a fertőző gyermekági lázat különválasztja a szülésből eredő többi halálokból. Minthogy azonban föltehető, hogy a halálok megállapítása nem mindig megfelelő, — a nem orvos halottkémmek nomenklaturájában csupán a »gyermekági« megjelölés foglaltatik az összes szülésből eredő betegségekre, — az alábbiakban a gyermekági lázat külön kitüntetjük ugyan, de egyúttal egybe is foglaljuk a szülésből eredő többi halálokkal.

	Gyermekági láz folytan meghalt		Szülésből eredő betegségek folytan (gyermekági lázzal együtt) meghalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre	összesen	esik 1.000 lélekre
1896—1900	616	0·03	2.968	0·16
1901—1905	645	0·03	2.678	0·14
1906—1910	793	0·04	2.656	0·13
1909—1912	881	0·04	2.579	0·12

A kép első pillanatra elég megnyugtató; bár igen lassú ütemben, de folytonos javulás mutatkozik, s a születésből eredő betegségek egyre kevesebb halálozást okoznak. Épen ezért nem nyugtalanító a másik adat sem, a mely szerint a gyermekági láz áldozatainak száma egyre fokozódnék; minthogy az összes szám ennek dacára csökken, ez csupán azt jelenti, hogy az orvosi kezeléseknél s a megbízható diagnózisoknak száma növekvő, a mi talán a haláltól megmentett nőknek előttünk ismeretlen számát is növeli.

A szülésből származó betegségek áldozatainak legnagyobb része a 20—39 éves korcsoportban hal el; főleg őstermelőknél, a hol a korai férjhezmenés inkább dívik, találunk nagyobb számban 20 évnél fiatalabb halottakat is.

A foglalkozási csoportok szerint a vizsgálódás csak kevés tanulságot ígér, mert a különben is csekély halálozás meglehetősen szétaprózódik a különféle foglalkozások közt.

Figyelemre méltó mindenekelőtt, hogy a kétségtelenül gyermekági láznak minősített halálokok, a melyek országos átlagban a kereső nőknél 0·07, az eltartottaknál 0·09 halálozást okoznak ezer lélekre, ettől az átlagtól nem mutatnak nagyobb eltéréseket a különböző foglalkozásokban sem; csak a legnehezebb testi munkát végző nők, a mezőgazdasági munkások s a különböző ágbeli napszamosok halandósága nagyobb ebben a vonatkozásban is.

Ha a szülésből eredő összes halálozást egybefoglaljuk, akkor már valamivel élesebb különbségekre akadunk. Az első adatunk, a mely a keresőknél nagyobb halandóságot állapít meg mint az eltartottaknál (amott ezer élőre 0·32, itt 0·22), az őstermelők s a napszamosok kedvezőtlen arányaiban gyökerezik. A kisbirtokos nőknél az arány 0·67-re szökken föl, s még az eltartottaknál is 0·33-ig emelkedik; a mezőgazdasági munkásoknál 0·66, illetve 0·27-tel szintén a legrosszabbak közé tartozik. A nehéz testi munka egyfelől, s a gyermekági körül elkövetett gondatlanságok, korai fölkelés stb. másfelől, elég magyarázatát adják ennek a nagy halandóságnak. De talán biztatóak ezek az adatok arra is, hogy a higienikusabb felfogás terjedésével itt még nagy javulásra számíthatunk, mert oly foglalkozásokról van szó, a melyek a női szervezettel és élethivatással nem ellenkeznek.

A fent említettekén kívül minden más foglalkozási ágban — a hogy gyér adataink mellett megállapíthatjuk, — a kereső nők halandósága kisebb az átlagosnál, s kisebb az eltartottakénál is. Az eltartottak halandósága a közszolgálati ágakban meghaladja az átlagot.

Kevés esetről van ugyan szó, mégis, talán lehet arra következtetnünk, hogy a középosztálynak hosszan iskolázó s a testi fejlesztést eléggé elhanyagoló leánynevelése is közrejátszik ebben.

A rák az egyetlen betegség, a melyről Magyarországon már korábban is — 1903-ban, — tüzetes statisztikai fölvétel készült. Halandóságunk szempontjából ez a baj nem annyira azért fontos, mintha nagy tömegeket ragadna el, hanem azért, mert nálunk épúgy, mint a külföldön is látszólag állandóan terjedőnek mutatkozik. Hazai adataink a következők:

	Rákban elhalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre
1896—1900. évek átlaga	4.971	0·26
1901—1905. „ „	6.842	0·35
1906—1910. „ „	7.972	0·39
1909—1912. „ „	8.637	0·41

Az arányzat tehát állandóan és erősen emelkedő s újabban évenként már 3—4 ezerrel több rákban elhaltról tudunk, mint 30 évvel előbb.

Kérdés azonban, hogy valódi emelkedésről s a kór terjedéséről van-e szó, vagy pedig csak arról, hogy az orvosi kezelés aránya nőtt, s így a halálok megnevezése és fölismerése javult, tehát nem annyira az esetek nagyobb aránya, mint a pontosabb diagnózis is növeli az eltolódásokat.

Erre a kérdésre bizonyos mértékig választ kapunk, ha a két rákstatisztika adatait összehasonlítjuk.

Korábbi rákstatisztikánk főbb tanulságait az új feldolgozás — a mely annyiban szűkebb körű volt, hogy nem terjedt ki a rák által megtámadt szervek részletezésére, — általában megerősítette.

Most is úgy látszik, hogy keresőknél és eltartottaknál egyaránt a női nem van erősebben kitéve a rák veszedelmének; a fiatalabb korban szórványosabban fordul elő ez a betegség, de veszedelme a korral növekszik; az őstermelésben és iparban foglalkozók között aránylag kevesebb áldozatot szed, mint a kereskedelem, közlekedés, különösen pedig a közszolgálat körébe tartozók közül.

Már ez a foglalkozási megoszlás is arra vall, hogy rákhalálozást a műveltebb osztályokban találunk többet, tehát ott, a hol az orvosi kezelés és fölismerés gyakoribb.

Néhány összehasonlítás a két fölvétel adatai közt még inkább megerősíti ezt a hiedelmünket.

Foglalkozási főcsoportok	Az előző megnevezési foglalkozáshoz tartozó 1.000					
	kereső férfi		kereső nő		eltartott nő	
	közül rákban elhalt az					
	1901— 1904	1909— 1912	1901— 1904	1909— 1912	1901— 1904	1909— 1912
	évek átlagában					
Mezőgazdaság	0·37	0·59	0·27	0·75	0·26	0·33
Erdészet.....	0·32	0·32	0·33	—	0·20	0·22
Bányászat.....	0·43	0·48	0·24	—	0·26	0·31
Ipar	0·63	0·62	0·61	0·66	0·58	0·53
Kereskedelem	0·68	0·74	1·03	1·06	0·57	0·57
Közlekedés	0·78	0·67	0·48	0·58	0·51	0·46
Közszolgálat	1·07	0·98	0·84	0·61	0·69	0·62
Véderő	0·10	0·11	—	—	0·63	0·44
K. m. n. napszámos...	0·89	1·23	1·74	2·72	0·31	0·41
Házi eseléd.....	0·44	0·26	0·30	0·29	0·42	0·34
Egyéb és ismeretlen foglalkozás.....	1·42	0·83	2·36	2·05	0·85	0·89
Összesen.....	0·47	0·62	0·46	0·82	0·36	0·41

Két foglalkozási főcsoportnál találunk ugyanis az 1901—04. évekhez képest az egész vonalon emelkedést: az őstermelőknél és a napszámosoknál.

A többinél ingadozás, s itt-ott, például az eddigi tudományunk szerint rákveszélynek leginkább kitétt közszolgálati foglalkozásoknál csökkenés is mutatkozik. S minthogy az orvosi kezelés fokozódó igénybevételének épen az őstermelésnél és a napszámosoknál van még meg leginkább a további lehetősége, azt hiszem, valószínűséggel bír az a következtetés, hogy nem a rákveszedelem terjedése mutatja azt a szabálytalan alakulást, hogy bizonyos foglalkozásoktól elterelődik, másoknál pedig nő a hevessége és általában nem a rákesetek száma szaporodik, hanem a diagnózis nagyobb pontossága belevonja rákstatisztikánkba azokat az eseteket is, a melyek korábban még hiányoztak belőle a más halálokok közt könyveltettek el.

Az őstermelő nép nagy túlnyomósága azután megmagyarázza azt is, hogy miért nő szám szerint is oly erősen a rák gyanánt bejelentett halálesetek száma.

A további megfigyeléseket mindenesetre tanulságos lesz a jövőben is foglalkozási csoportonként végezni; ez bizonyos mértékig ellenőrzési mód is arra, hogy a rák valóságos terjedését attól a növekvéstől, a melyet a diagnózis fokozódó javulása idéz elő, meg lehessen különböztetni.

Befejezésül nem lesz talán érdektelen idézni azt a néhány külföldi adatot, a mely a mi munkánkkal összehasonlítható. Az egybevetésnek sok nehézsége van; úgy a foglalkozások, mint a halálokok nomenklaturája sok eltérést mutat.

A szomszédos Ausztriával szemben például a halálokoknak több mint 60%-át nem lehet vagy nem érdemes a mi adatainkkal összemérni; a megmaradó kis hányad is nyújt azonban bizonyos tanulságokat.

A legfontosabb ezek közül, hogy a tüdővész nálunk a férfiaknál kevesebb áldozatot követel ugyan (nyilván iparunk kezdetlegesebb volta miatt), a nők körében azonban jobban pusztít mint Ausztriában. A szívbjajnak és a ráknak Ausztriában aránylag több halottja van mint Magyarországon; kérdés azonban,

hogy a foglalkozások nagyobb részénél nem a halálokok szabatosabb megnevezése okozza-e ezeket az utóbb említett különbségeket?

Az őstermelő osztályban a tuberkulózis nálunk, ismét főleg a nők között, nagyobb halandóságot okoz; már a tüdőgyulladásnak kevesebb az áldozata mint Ausztriában, s a gyermekfertőző betegségek az egy diftéria kivételével szintén kevésbé sújtják a földművesnépet mint Ausztriában.

Az osztrák iparos népességnél nagyobb a tüdővészhalandóság; a gyermekfertőző betegségek közül a vörheny viszont jóval kevesebb áldozatot kíván ott, mint nálunk. A kereskedelemnél és közlekedésnél még felülőbb, hogy Ausztria mennyivel többet veszít a tüdővész folytán, mint mi; a mi veszteségünk pedig ismét a vörhenynél látszik nagyobbnak.

A közszolgálati és szabad foglalkozások sorában — a melyeknél a halálokoknak már pontosabb meghatározását tételezhetjük föl, — Ausztriában ismét nagyobb szerepet játszik a tüdővész, mint nálunk; a diftéria és a vörheny arányszámai ott kedvezőbbek valamivel, a szívhaj a nők közt kevesebb, a férfiak közt feltűnően több áldozatot szed, s a ráknak mindkét nemnél, de különösen a férfiaknál jóval több halottja van.

Összeállításunkban nem szerepel a csecsemőhalandóság. Ennek a terén Ausztria népei régebben még elég kedvezőtlen helyzetben voltak, újabban azonban figyelemre méltó javulás állott be. Ez mindenestre nagyon javítja Ausztria egészségügyi mérlegét; egyébként azonban, mint fentebb láttuk, nincsenek túlnagyon eltérések viszonyaink között.

Sokkal eltérőbben alakulnak a halálozási arányok az Olaszországgal való összehasonlításban. Itt vizsgálatunkat csak a kereső férfinépességre, csak néhány foglalkozásra, s kevés halálokra szoríthatjuk; így is feltűnő eredményeket kapunk.

A tüdővész szerepe a kereső férfiak halandóságában nálunk több mint kétszer akkora; száz halott közül Olaszországban 8-7, nálunk 22-8 lesz a tüdővész áldozatává. Kivétel nélkül minden foglalkozásban megnyilvánul természetesen ez, mégis legkivívőbban az őstermelésnél, a hol az olasz 6-3%-os arány mellett a miénk 21-3%-ra nő. Az ipari foglalkozások közül Olaszországban is a könyvnyomdászokat s a borbélyokat érinti leginkább

a tüdővész. A mi kereskedelmi népességünk, Ausztriához viszonyítva, a tüdővészszel szemben elég nagy ellenálló erőt tanúsított; az olasz kereskedők tüdővészhalandósága azonban kétszerre kedvezőbb.

Tüdővészhalandóságunknak ez a nagyobb aránya a részletezhető többi betegségben való szerepiünket természetesen leszorítja. Említést érdemel különösen az, hogy a vérkeringési szervek betegségei több mint kétszeres arányban fordulnak elő Olaszországban, s míg egyes ipari foglalkozásokban adataink közelítettek egymáshoz (bár mindenütt az olasz halandóság a magasabb), addig az őstermelésnél a szívhajok Olaszországban majdnem háromszor oly sűrűn fordulnak elő, mint hazánkban (17-6, illetve 5-0%). Egyfelől abból magyarázható az a nagy különbség, hogy a vérkeringési szervek betegségeinek megállapítása nálunk elég bizonytalan, másfelől talán abból is, hogy a syphilis Olaszországban még jobban el lehet terjedve.

A tüdő- és mellhártyagyulladás szerepe is Olaszországban minden foglalkozásnál jóval nagyobb, mint nálunk (még legkevésbé a kőbányászatnál, a hol nálunk a tüdőgyulladásos halálozás maximumát találtuk). Egyik okát ennek talán abban kereshetjük, hogy a por, a melynek a tüdőgyulladásos diszpozíció előidézésében van bizonyos jelentősége, Olaszországban általában, s különösen egyes foglalkozásoknál (kő- és ásványbányászat stb.) erősebben közrejátszhatik a megbetegedésnél.

A rákhalálozás is nagyobb Olaszországban, de egyes foglalkozásoknál a mi adataink mutatnak magasabb arányszámokat; úgy látszik a rák felismerése ott sem kifogástalan még, s ez ezímelvannak az ingadozások.

A mi népünk halandóságában a maláriának teljesen alárendelt szerepe van, Olaszországban ez, valamint a pellagra is jóval több halálozást okoz.

A malária, s egyéb, nálunk szokatlan vagy teljesen ismeretlen betegségek (lepra, beriberi) tarkítják a japáni halálokok felsorolást. Az összehasonlítás ezért nem ígér sok tanulságot, valamint azért sem, mert ott nagyobb tömegeket kötnek le oly foglalkozási ágak, a melyek nálunk jóformán egészen hiányoznak (pl.: tengerei halászat és hajózás stb.). Kiemelhetjük mégis, hogy a tüdővészhalandóság szerepe az összes halálokok sorában ott

általában felényi mint nálunk. Különösen őstermelő népességük-ből szed sokkal kevesebb áldozatot a tüdővész, mint nálunk; az ipari, kereskedelmi, közlekedési ágaknál már lassan közelítenek arányaik a miénkhez, a közszolgálati ágakban pedig a férfinép tüdővészhalandósága már nagyobb is valamivel, mint nálunk.

A vérkeringési szervek betegségei általában alig gyakoribbak ott, mint nálunk. A megoszlás az egyes foglalkozási ágak közt egyenletesebb; a tüdőgyulladás jóval kisebb arányú, de a maximumot, úgy, mint nálunk, a bányászatnál mutatja. A rákhalálozás majdnem minden foglalkozási csoportnál — különösen a kereskedelemnél, — Japánban nagyobb.

Akár a bemutatott hazai adatokat tekintjük, akár a külföldi összehasonlítások eredményét nézzük, csak felszínesnek és halványnak találhatjuk azt a képet, a melyet a halálokoknak foglalkozás és kor szerint való taglalása nyújt.

Most, hogy halálozási statisztikánk egy figyelemre méltó részlettel gazdagodott, látjuk, mennyivel kell még bővülnie és javulnia, hogy közegészségügyünk javítása érdekében sok égető kérdéseinkre megfelelő választ adhasson.

A halálokmegnevezések nagyobb szabatossága volna a jövőben az első kívánalom. Igen fontos lenne az is, hogy jobban bízassunk a népszámlálás és a halálozási statisztika egyöntetű foglalkozási csoportosításában. Szükséges volna végül, hogy az elhúnytak korszerinti megoszlását minden viszonyításban az élő népesség kortagozódásának figyelembe vételével vizsgálhassuk.

Ohajtandó volna végül — bár ez talán nagyon messze vezetne, — legalább a főbb halálokoknak e viszonyításokon kívül bizonyos demografiai csoportosításban való vizsgálata, továbbá terület, s a hol kell, évszakszerinti részletezése.

Minél jobban igyekeznénk azonban így kikerülni a zavaró körülményeket, annál jobban elaprózódik a megfigyelésre való anyagunk, s a statisztika törvényszerűsége helyett az esetleges-játéka nyilvánulhat meg adatainkban. Egyetlen ellenszere ennek, ha a megfigyelést időben terjesztjük ki, s hosszabb időszak folytatólagos eredményeit állítjuk egymás mellé.

ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATOK.

Gyomor- és bélhurut, gyermekek hasmenése, veleszületett gyengeség.

Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elháltak			Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elháltak				
	7 éven alatti elháltak ‰-ban	számszerűen			7 éven alatti elháltak ‰-ban	számszerűen			
		‰-okban	1000 agrarosan foglalkozó lakoshoz viszonyítva			‰-okban	1000 agrarosan foglalkozó lakoshoz viszonyítva		
I. Őstermelés.				B) Ipar.					
A) Mezőgazdaság és kertészet.				a) Önállók.					
Nagybirtokos	0 ⁰⁰	8	0 ⁰⁰	2 ⁴⁰	Asztalos, ács stb.	1 ¹⁰	933	0 ⁰⁰	5 ⁷⁰
Középbirtokos	0 ¹⁰	86	0 ⁰⁰	2 ²⁰	Borbély és fodrász	0 ²⁰	222	0 ²⁰	8 ⁰⁰
Haszonbérlo	0 ⁰⁰	35	0 ⁰⁰	3 ¹⁰	Czipész és csizmadia	1 ¹⁰	1.032	0 ⁰⁰	6 ⁴⁰
Kisbirtokos (kisbérlo)	27 ¹⁰	39.320	36 ¹⁰	11 ⁰⁰	Koescsmáros stb.	0 ⁰⁰	374	0 ⁰⁰	3 ⁷⁰
Kisbirt.-napszám. (kisbérlo-napsz.)	15 ⁰⁰	4.031	3 ¹⁰	2 ¹⁰	Kovács, lakatos stb.	0 ¹⁰	902	0 ⁰⁰	7 ¹⁰
Részes földműves	0 ⁴⁰	122	0 ¹⁰	2 ¹⁰	Kőműves	0 ⁴⁰	318	0 ⁰⁰	5 ¹⁰
Majoros, juhteny.	0 ⁰⁰	38	0 ⁰⁰	4 ⁰⁰	Könyv- és könyvnyomdász	0 ⁰⁰	7	0 ⁰⁰	2 ¹⁰
Gazdasági tisztviselő	0 ¹⁰	70	0 ⁰⁰	3 ⁴⁰	Mészáros és hentes	0 ²⁰	184	0 ¹⁰	4 ⁷⁰
Gazdasági cseléd	7 ⁰⁰	6.794	6 ⁰⁰	8 ⁰⁰	Molnár	0 ²⁰	209	0 ⁰⁰	5 ²⁰
Mezőgazdasági munkás	14 ¹⁰	26.762	25 ¹⁰	16 ¹⁰	Pék	0 ¹⁰	75	0 ⁰⁰	4 ⁷⁰
Önálló kertész ...	0 ⁰⁰	74	0 ⁰⁰	7 ⁰⁰	Szabó, varrónó stb.	0 ⁰⁰	552	0 ¹⁰	6 ¹⁰
Kertészsegéd	0 ¹⁰	42	0 ⁰⁰	2 ¹⁰	Szűcs	0 ¹⁰	64	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰
					Takács, posztószövő	0 ⁰⁰	27	0 ⁰⁰	2 ⁰⁰
					Egyéb iparágak	1 ¹⁰	1.269	1 ¹⁰	5 ²⁰
					a) összesen...	8¹⁰	6.168	5⁰⁰	5⁰⁰
B) Erdészet.					b) Tisztviselő ...	0²⁰	104	0⁰⁰	2⁰⁰
Tisztviselő	0 ⁰⁰	17	0 ⁰⁰	3 ⁴⁰					
Segédszemélyzet	0 ¹⁰	662	0 ⁰⁰	6 ⁴⁰	c) Segédszemélyzet.				
					Asztalos, ács stb.	0 ¹⁰	674	0 ⁰⁰	8 ¹⁰
C) Egyéb őstermelő.					Borbély és fodrász	0 ⁰⁰	38	0 ⁰⁰	17 ⁰⁰
Önálló és segítő családtag	0 ⁰⁰	15	0 ⁰⁰	4 ⁰⁰	Czipész és csizmadia	0 ¹⁰	243	0 ⁰⁰	13 ⁰⁰
Segédszemélyzet	0 ⁰⁰	16	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	Koescsmáros stb.	0 ¹⁰	138	0 ¹⁰	7 ⁰⁰
I. összesen...	67¹⁰	78.092	73³⁰	9⁰⁰	Kovács, lakatos stb.	0 ¹⁰	664	0 ⁰⁰	7 ⁰⁰
					Kőműves	0 ¹⁰	943	0 ⁰⁰	10 ¹⁰
					Könyv- és könyvnyomdász	0 ¹⁰	94	0 ⁰⁰	6 ⁰⁰
					Mészáros és hentes	0 ⁰⁰	65	0 ⁰⁰	8 ⁴⁰
					Molnár	0 ⁰⁰	207	0 ⁰⁰	6 ¹⁰
II. Bányászat, ipar és forg.									
A) Bányászat.									
Önálló	0 ⁰⁰	6	0 ⁰⁰	7 ¹⁰					
Tisztviselő	0 ⁰⁰	10	0 ⁰⁰	3 ⁰⁰					
Segédszemélyzet	1 ²⁰	1.249	1 ¹⁰	9 ⁰⁰					
A) összesen...	1²⁰	1.265	1¹⁰	9⁰⁰					

Gyomor- és bélhurut, gyermekek hasmenése, veleszületett gyengeség.

Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elháltak			Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elháltak			
	7 éven alatti elháltak ‰-ban	számszerűen			7 éven alatti elháltak ‰-ban	számszerűen		
		‰-okban	1000 agrarosan foglalkozó lakoshoz viszonyítva			‰-okban	1000 agrarosan foglalkozó lakoshoz viszonyítva	
I. Községi tisztviselő	0 ⁰⁰	68	0 ⁰⁰	3 ⁰⁰	Községi tisztviselő	1 ⁰⁰	107	0 ¹⁰
Ügyvéd, segéd, jelelt	0 ⁰⁰	91	0 ⁰⁰	10 ⁰⁰	Ügyvéd, segéd, jelelt	0 ⁰⁰	26	0 ⁰⁰
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	0 ⁰⁰	9	0 ⁰⁰	7 ⁰⁰	Orvos, gyógyszerész, szülésznő	0 ⁰⁰	31	0 ⁰⁰
Középiskolai tanár	0 ⁰⁰	110	0 ⁰⁰	9 ⁰⁰	Középiskolai tanár	1 ⁰⁰	14	0 ⁰⁰
Középiskolai tanár	0 ⁰⁰	2.005	3 ⁰⁰	8 ⁰⁰	Népkolai tanító	1 ⁰⁰	331	0 ¹⁰
Pap, szerzetes stb.	1 ⁰⁰	1.063	6 ⁰⁰	8 ⁰⁰	Pap, szerzetes stb.	0 ⁰⁰	105	0 ⁰⁰
Egyéb közszolgálat	1 ⁰⁰	13.033	12 ⁰⁰	6 ⁰⁰	Egyéb közszolgálat	0 ⁰⁰	108	0 ⁰⁰
II. Díjnok	0 ⁰⁰	381	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	b) Díjnok	0 ⁰⁰	65	0 ⁰⁰
III. Szolga	1 ⁰⁰	642	0 ⁰⁰	4 ⁰⁰	c) Szolga	1 ⁰⁰	642	0 ⁰⁰
III. összesen...	2⁰⁰	1.595	1⁵⁰	3⁰⁰	III. összesen...	2⁰⁰	1.595	1⁵⁰
IV. Véderő.					IV. Véderő.			
Tisztek és tisztviselők	0 ⁰⁰	14	0 ⁰⁰	1 ⁰⁰	Tisztek és tisztviselők	0 ⁰⁰	14	0 ⁰⁰
Altisztek	0 ¹⁰	153	0 ¹⁰	10 ⁰⁰	Altisztek	0 ¹⁰	153	0 ¹⁰
Legénység	0 ⁰⁰	5	0 ⁰⁰	46 ⁰⁰	Legénység	0 ⁰⁰	5	0 ⁰⁰
IV. összesen...	0²⁰	172	0¹⁰	6⁰⁰	IV. összesen...	0²⁰	172	0¹⁰
V. Különböző napszámos	2 ⁴⁰	3.488	3 ⁰⁰	11 ⁵⁰	V. Különböző napszámos	2 ⁴⁰	3.488	3 ⁰⁰
VI. Házi cselédek	0 ⁴⁰	2.826	2 ⁰⁰	70 ¹⁰	VI. Házi cselédek	0 ⁴⁰	2.826	2 ⁰⁰
VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozás	2 ¹⁸	1.737	1 ⁰⁰	4 ¹⁰	VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozás	2 ¹⁸	1.737	1 ⁰⁰
Mindössze...	100⁰⁰	106.300	100⁰⁰	8⁰⁰	Mindössze...	100⁰⁰	106.300	100⁰⁰

Gyermekfertőző

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. években				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	roncsoló toroklob- ban	szamár- hurutban	együtt
	elhalt 7 éven aluliak száma				
I. Östermelés.					
<i>A) Mezőgazdaság és kertészet.</i>					
Nagybirtokos	1	1	1	1	4
Középbirtokos.....	23	29	39	8	99
Haszonbérlo.....	5	21	18	6	50
Kisbirtokos (kisbérlo).....	13.663	13.199	11.671	13.205	51.738
Kisbirtokos-napszámos (kisbérlo- napszámos).....	1.424	1.669	1.098	1.611	5.802
Részes földműves.....	10	41	40	11	102
Majoros, juh-, kecske- stb. tenyészto.....	10	11	8	4	33
Gazdasági tisztviselő.....	7	24	19	5	55
Gazdasági cseléd.....	1.645	1.858	1.317	1.013	5.833
Mezőgazdasági munkás.....	6.392	7.713	6.429	4.723	25.257
Önálló kertész.....	12	26	22	9	69
Kertészsegéd.....	10	11	10	4	35
<i>B) Erdészet.</i>					
Tisztviselő.....	1	6	4	3	14
Segédszemélyzet.....	183	353	156	246	941
<i>C) Egyéb östermelő.</i>					
Önálló és segítő családtag.....	3	1	5	4	13
Segédszemélyzet.....	2	2	6	3	13
I. Összesen.....	23.394	24.965	20.843	20.856	90.058
II. Bányászat, ipar, forgalom.					
<i>A) Bányászat.</i>					
Önálló.....	1	2	—	1	4
Tisztviselő.....	2	5	3	—	10
Segédszemélyzet.....	501	617	231	251	1.600
A) Összesen.....	504	624	234	252	1.614
<i>B) Ipar.</i>					
<i>a) Önálló.</i>					
Asztalos, ács stb.....	189	292	300	127	908
Borbély és fodrász.....	44	59	95	14	212
Czipész és csizmadia.....	224	327	265	153	969

betegségek.

7 éven aluli éltársak	Száz						Ezer 7 éven alulira esett				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	roncsoló torok- lobban	szamár- hurut- ban	együtt	kanyaróban	vörhenyben	roncsoló toroklobban	szamár- hurutban	együtt	
	elhalt						elhalt az 1909—1912. évek átlagában				
közül az oldalt megnevezett foglalkozáshoz tartozott						elhalt az 1909—1912. évek átlagában					
0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
0.19	0.08	0.09	0.14	0.03	0.09	0.85	0.99	1.41	0.28	3.53	
* 0.00	0.01	0.06	0.07	0.02	0.04	0.32	1.57	1.57	0.32	3.78	
17.42	46.01	39.21	42.46	54.00	44.88	3.35	3.23	2.83	3.24	12.68	
15.63	4.79	4.96	3.99	6.38	5.03	0.61	0.72	0.47	0.69	2.49	
0.49	0.03	0.12	0.15	0.04	0.06	0.17	0.55	0.55	0.17	1.44	
0.06	0.03	0.03	0.03	0.02	0.03	0.86	1.28	0.86	0.43	3.43	
0.14	0.02	0.07	0.07	0.02	0.05	0.39	1.15	0.96	0.19	2.69	
7.01	5.55	5.52	4.79	4.14	5.06	1.45	1.64	1.16	0.89	5.14	
14.00	21.53	22.92	23.38	19.30	21.91	2.68	3.48	2.90	2.13	11.39	
0.07	0.04	0.08	0.08	0.04	0.06	1.14	2.66	1.90	0.76	6.46	
0.16	0.03	0.03	0.04	0.02	0.03	0.51	0.51	0.51	0.17	1.70	
0.02	0.00	0.02	0.01	0.01	0.01	0.00	1.90	0.95	0.95	3.80	
0.91	0.63	1.05	0.57	1.00	0.82	1.40	2.62	1.16	1.82	7.00	
0.02	0.01	0.00	0.02	0.02	0.01	1.15	0.00	1.15	1.15	3.45	
0.02	0.01	0.00	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	1.24	1.24	2.48	
67.74	78.77	74.16	75.83	85.25	78.12	2.32	2.48	2.07	2.07	8.94	
0.00	0.00	0.00	—	0.00	0.00	0.00	0.00	—	0.00	0.00	
0.02	0.01	0.01	0.01	—	0.01	0.60	1.29	0.00	—	1.29	
1.22	1.69	1.84	0.84	1.03	1.39	2.77	3.41	1.27	1.38	8.83	
1.24	1.70	1.85	0.85	1.03	1.40	2.71	3.36	1.23	1.36	8.63	
1.29	0.64	0.87	1.09	0.52	0.79	0.98	1.55	1.57	0.67	4.77	
0.23	0.15	0.18	0.35	0.06	0.18	1.30	1.77	2.83	0.47	6.37	
1.01	0.75	0.97	0.96	0.63	0.84	1.15	1.68	1.36	0.78	4.97	

Gyermekfertőző

Foglalkozási csoport	Az 1900-1912. években				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	rosszoló toroklobb- ban	szamár- hurutban	együtt
	elhalt 7 éven aluliak száma				
Koresmáros, vendéglős stb.....	76	144	97	53	370
Kovács, lakatos stb.....	207	322	294	165	988
Kőműves.....	65	90	89	56	300
Könyv- és könyvnyomdász.....	2	5	3	1	11
Mészáros és hentes.....	28	75	52	26	181
Molnár.....	44	58	59	36	197
Pék.....	9	17	21	6	53
Szabó, varrónő stb.....	100	135	161	58	454
Szűcs.....	13	16	22	9	60
Takács, posztó és szőnyegszövő	17	8	15	8	48
Egyéb iparágak	340	413	366	271	1.390
a) Összesen.....	1.358	1.961	1.839	983	6.111
b) Tisztviselő.....	9	48	19	8	84
c) Segédszemélyzet.					
Asztalos, ács stb.....	149	225	170	69	613
Borbély és fodrász.....	3	9	4	2	18
Czipész és csizmadia.....	38	46	56	24	164
Koresmáros, vendéglős stb.....	25	37	26	6	94
Kovács, lakatos stb.....	128	200	138	50	516
Kőműves.....	267	257	242	111	877
Könyv- és könyvnyomdász.....	25	40	20	6	91
Mészáros és hentes.....	13	14	16	3	46
Molnár.....	45	55	52	20	172
Pék.....	15	14	13	1	43
Szabó, varrónő stb.....	43	59	52	17	171
Szűcs.....	1	2	2	1	6
Takács, posztó- és szőnyegszövő	18	26	21	22	87
Egyéb iparágak	767	1.009	695	379	2.850
c) Összesen.....	1.537	1.993	1.507	711	5.748
B) Összesen.....	2.904	4.002	3.365	1.702	11.973
C) Kereskedelem.					
Önálló.....	233	550	362	110	1.255
Tisztviselő.....	26	75	39	17	157
Segédszemélyzet.....	110	149	86	44	389
C) Összesen.....	369	774	487	171	1.801
D) Közlekedés.					
Önálló.....	59	95	80	34	268
Vasúti tisztviselő.....	4	23	11	6	44

betegségek.

Ezer						Ezer 7 éven alulira esett				
1900	1901	1902	1903	1904	1905	kanyaró- ban	vörheny- ben	rosszoló toroklobb- ban	szamár- hurutban	együtt
elhalt						elhalt az 1900-1912. évek átlagában				
1000000 az elhalt megnevezett foglalkozásúak között						1000000 az elhalt az 1900-1912. évek átlagában				
0.82	0.86	0.46	0.36	0.44	0.68	0.91	1.53	1.02	0.53	3.91
0.83	0.51	0.86	1.07	0.67	0.68	1.44	2.01	2.06	1.13	6.83
0.45	0.22	0.86	0.33	0.44	0.36	0.40	1.34	1.28	0.91	4.36
0.28	0.02	0.02	0.01	0.04	0.01	1.45	1.45	0.00	0.00	2.90
0.86	0.86	0.28	0.16	0.18	0.16	0.60	1.85	1.26	0.87	4.66
0.86	0.43	0.41	0.41	0.46	0.17	0.97	1.32	1.32	0.79	4.40
0.43	0.86	0.66	0.46	0.08	0.08	0.90	0.93	1.16	0.46	3.01
0.43	0.46	0.40	0.46	0.34	0.09	0.98	1.34	1.57	0.59	4.48
0.02	0.02	0.02	0.08	0.04	0.06	1.05	1.41	1.76	0.70	4.92
0.86	0.86	0.12	0.16	0.08	0.04	1.67	0.84	1.67	0.84	5.02
1.09	1.11	1.31	1.33	1.16	1.01	1.18	1.43	1.28	0.94	4.83
1.11	1.31	1.41	0.61	1.03	1.33	1.09	1.55	1.47	0.79	4.93
0.86	0.86	0.14	0.07	0.03	0.07	0.19	1.16	0.48	0.19	2.02
0.75	0.64	0.67	0.61	0.28	0.53	1.32	1.99	1.53	0.61	5.45
0.08	0.01	0.00	0.01	0.01	0.02	1.25	2.52	1.26	0.00	5.04
0.11	0.13	0.14	0.20	0.10	0.14	1.57	1.86	2.19	0.94	6.56
0.44	0.08	0.11	0.09	0.02	0.08	1.42	1.82	1.42	0.40	5.06
0.34	0.48	0.59	0.52	0.20	0.45	1.03	1.61	1.13	0.42	4.19
0.01	0.00	0.76	0.88	0.43	0.76	1.97	1.88	1.76	0.82	6.43
0.14	0.08	0.12	0.07	0.02	0.08	1.35	2.25	1.13	0.23	4.96
0.02	0.01	0.04	0.06	0.01	0.04	1.18	1.18	1.57	0.39	4.32
0.36	0.16	0.16	0.19	0.08	0.15	0.78	0.99	0.92	0.36	3.05
0.09	0.06	0.04	0.03	0.00	0.04	1.54	1.15	1.15	0.00	3.84
0.16	0.16	0.18	0.19	0.07	0.15	1.55	2.12	1.84	0.56	6.07
0.01	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
0.12	0.06	0.08	0.08	0.03	0.07	0.97	1.70	1.22	1.22	5.11
0.99	2.68	3.00	2.53	1.55	2.46	1.32	1.73	1.19	0.65	4.89
1.16	3.18	3.92	3.50	2.38	4.97	1.34	1.73	1.32	0.62	5.01
10.33	9.78	11.89	12.25	6.96	10.37	1.19	1.65	1.38	0.70	4.92
0.60	0.78	1.63	1.32	0.45	1.09	0.76	1.79	1.17	0.37	4.09
0.07	0.09	0.22	0.14	0.07	0.14	0.50	1.36	0.72	0.29	2.87
0.60	0.37	0.45	0.31	0.18	0.33	1.21	1.66	0.99	0.49	4.35
1.03	1.24	2.30	1.77	0.70	1.56	0.81	1.71	1.08	0.38	3.98
0.46	0.20	0.28	0.29	0.14	0.23	0.85	1.30	1.13	0.45	3.73
0.18	0.01	0.07	0.04	0.02	0.04	0.21	1.26	0.63	0.21	2.31

Tüdögümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek átlagában elhalt		Ezer						
			kereső		eltartott				
	kereső		eltartott		férfira		nőre		
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
eset az oldalt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912 évek átlagában ugyancsak foglalkozó tüdőgümőkórban elhalt									
I. Östermelés.									
A) Mezőgazdaság és kertészet.									
Nagybirtokos.....	1	—	3	2	—	—	—	—	—
Középbirtokos.....	32	4	13	39	1'86	—	1'39	1'67	—
Hasznóbérlő.....	4	—	3	7	—	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlő).....	9.254	5.035	1.909	9.809	5'16	8'36	1'90	4'27	—
Kisbirtokos-napszamos (kisbérlő-napsz.).....	783	335	181	1.088	0'86	1'02	0'33	0'85	—
Részes földműves.....	17	1	3	27	0'65	—	—	0'74	—
Majoros stb.....	6	—	1	7	—	—	—	—	—
Önálló kertész.....	14	1	4	23	2'86	—	—	3'32	—
Gazdasági tisztviselő.....	17	—	3	25	1'68	—	—	1'78	—
Gazdasági cseléd.....	813	35	279	1.335	1'09	1'45	1'11	2'45	—
Mezőgazdasági munkás.....	6.260	2.824	1.147	5.615	6'45	9'34	2'32	4'82	—
Kertészsegéd.....	22	—	3	15	1'77	—	—	1'10	—
B) Erdészet.									
Tisztviselő.....	8	—	3	9	—	—	—	—	—
Segédszemélyzet.....	131	1	30	135	2'64	—	0'96	1'90	—
C) Egyéb östermelő.									
Önálló és segítő családtag.....	8	—	2	6	—	—	—	—	—
Segédszemélyzet.....	6	—	1	1	—	—	—	—	—
I. Összesen.....	17.376	8.236	3.585	18.134	4'01	6'49	1'50	3'31	—
II. Bányászat, ipar stb.									
A) Bányászat és kohászat.									
Önálló.....	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő.....	3	—	—	4	—	—	—	—	—
Segédszemélyzet.....	299	2	62	251	4'63	—	1'57	2'81	—
A) Összesen.....	303	2	62	255	4'55	—	1'53	2'77	—
B) Ipar.									
a) Önálló.									
Asztalos, ács, hognár stb.....	329	—	50	329	5'40	—	1'10	2'94	—
Borbély és fodrász.....	89	7	10	57	8'17	—	—	3'12	—
Czipész és csizmadia.....	360	—	54	342	5'49	—	1'16	3'02	—

Tüdögümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek átlagában elhalt		Ezer						
			kereső		eltartott				
	kereső		eltartott		férfira		nőre		
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
eset az oldalt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912 évek átlagában ugyancsak foglalkozó tüdőgümőkórban elhalt									
Korcsmáros, vendéglős stb.....	130	12	33	75	3'97	1'93	1'17	1'05	—
Kovács, lakatos stb.....	257	—	45	273	6'25	—	1'35	3'37	—
Kőműves.....	107	—	19	103	5'61	—	1'19	2'77	—
Könyv- és könyvnyomdász.....	4	—	—	4	—	—	—	—	—
Mészáros és hentes.....	59	—	12	53	4'27	—	1'09	1'93	—
Molnár.....	58	1	10	59	4'61	—	—	2'11	—
Pék.....	23	3	4	29	4'30	—	—	2'62	—
Szabó, varrónő stb.....	148	251	34	161	5'32	6'03	1'30	2'66	—
Szűcs.....	29	—	3	27	5'96	—	—	3'38	—
Takács, posztószövő stb.....	26	—	2	14	6'00	—	—	1'89	—
Egyéb iparágak.....	387	91	83	319	4'40	2'26	1'13	1'95	—
a) Összesen.....	2.006	365	359	1.845	5'17	3'83	1'16	2'49	—
b) Tisztviselő.....	53	3	5	34	1'91	—	—	1'18	—
c) Segédszemélyzet.									
Asztalos, ács, hognár stb.....	484	4	40	187	5'12	—	1'65	3'19	—
Borbély és fodrász.....	118	—	3	7	8'33	—	—	—	—
Czipész és csizmadia.....	402	14	12	66	6'21	6'76	2'31	5'08	—
Korcsmáros, vendéglős stb.....	145	56	7	36	4'76	1'70	—	2'81	—
Kovács, lakatos stb.....	511	—	33	194	4'66	—	1'21	2'98	—
Kőműves.....	355	6	44	209	5'19	—	1'53	3'24	—
Könyv- és könyvnyomdász.....	79	21	6	25	6'19	5'65	—	2'58	—
Mészáros és hentes.....	65	9	4	17	3'33	—	—	3'15	—
Molnár.....	111	3	15	63	3'82	—	1'19	2'12	—
Pék.....	59	3	5	16	3'85	—	—	3'03	—
Szabó, varrónő stb.....	282	104	11	57	6'78	3'20	—	3'74	—
Szűcs.....	17	—	—	2	4'55	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.....	25	53	6	22	2'94	4'91	—	2'89	—
Egyéb iparágak.....	1.248	385	218	757	4'35	5'52	1'69	2'62	—
c) Összesen.....	3.901	658	404	1.658	4'88	4'23	1'62	2'87	—
B) Összesen.....	5.960	1.026	768	3.537	4'91	3'99	1'34	2'63	—
C) Kereskedelem és hitel.									
Önálló.....	309	45	68	285	2'93	1'58	0'76	1'40	—
Tisztviselő.....	104	22	11	50	2'62	2'69	—	1'24	—
Segédszemélyzet.....	305	49	24	96	3'10	2'87	1'17	1'97	—
C) Összesen.....	718	116	103	431	2'95	2'16	0'82	1'47	—
D) Közlekedés.									
Önálló.....	75	2	11	65	3'32	—	—	1'53	—
Vasúti tisztviselő.....	33	2	5	25	2'81	—	—	1'71	—

Tüdőgümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912 évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	esetl az előlalt megnevezést foglalkozókól az 1900—1912 évek átlagában ugyanolyan foglalkozás ifalélműködésében elhalt			
Posta-, távirtda- és telefontisztviselő.....	35	15	4	23	4.59	2.05	—	2.31
Egyéb tisztviselő	12	—	2	8	3.89	—	—	—
Díjnok.....	7	1	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	273	1	76	402	2.78	—	1.05	2.50
Posta stb. segédszemélyzet.....	39	5	14	49	2.96	—	1.70	2.51
Egyéb segédszemélyzet	149	—	32	111	4.47	—	1.83	2.75
D) Összesen.....	623	26	144	683	3.28	2.54	1.13	2.34
II. Összesen.....	7.694	1.170	1.077	4.906	4.48	3.63	1.24	2.42
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások.								
a) Önállók és tisztviselők.								
Állami tisztviselők.....	88	—	11	65	3.77	—	—	—
Vármegyei és városi tisztviselők	43	—	5	36	3.59	—	—	—
Községi tisztviselők	72	—	7	31	6.57	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	26	1	1	11	2.25	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	25	32	3	17	2.43	2.98	1.07	2.00
Középfiskolai tanár	11	—	3	5	2.49	—	—	—
Népiskolai tanító	96	26	29	102	3.61	2.19	—	—
Papok, szerzetesek stb.	42	61	18	40	2.46	15.92	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	70	25	14	50	3.39	1.76	—	—
b) Díjnokok	88	5	2	29	5.93	—	—	—
c) Szolga és segédszem.	220	15	38	231	3.41	1.27	0.99	2.48
III. Összesen.....	781	165	131	617	3.61	2.80	1.05	2.15
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő.....	18	—	—	6	1.63	—	—	—
Altiszt.....	46	—	5	37	1.65	—	—	3.37
Legénység	64	—	—	—	0.62	—	—	—
IV. Összesen.....	128	—	5	43	0.90	—	—	2.37
V. Különböző napszámúak								
V. Különböző napszámúak	1.219	769	199	667	8.13	10.20	2.30	3.52
VI. Házi cselédek	55	769	71	196	2.01	2.12	5.13	5.13
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.								
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.....	444	467	410	634	3.37	3.04	2.75	2.33
Összesen.....	27.607	11.576	5.478	25.197	4.11	5.16	1.51	3.03

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912 évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	esetl az előlalt megnevezést foglalkozókól az 1900—1912 évek átl. ugyanolyan foglalk. tüdő- és mellhártyagyulladásában elhalt			
I. Östermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos	6	1	—	4	—	—	—	—
Középbirtokos	29	6	17	26	1.69	—	1.82	1.11
Haszonbérlet	5	—	5	6	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlet).....	4.477	1.779	4.560	6.776	2.49	2.95	4.55	2.95
Kisbirtokos - napszámú (kisbérlet - napszámú).....	422	105	489	771	0.47	0.32	0.88	0.60
Részes földműves	8	2	10	17	—	—	—	0.47
Majoros stb.	2	—	8	7	—	—	—	—
Önálló kertész	13	2	10	16	2.66	—	—	2.31
Gazdasági tisztviselő	13	—	10	19	1.28	—	—	1.35
Gazdasági cseléd	496	10	962	1.133	0.95	—	3.82	2.08
Mezőgazdasági munkás	2.477	1.075	3.515	4.255	2.55	3.55	7.10	3.66
Kertészsegéd	12	—	10	9	0.97	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő	7	—	3	6	—	—	—	—
Segédszemélyzet	96	1	77	107	1.93	—	2.45	1.50
C) Egyéb östermelő.								
Önálló és segítő családtag	4	—	4	4	—	—	—	—
Segédszemélyzet	2	—	3	3	—	—	—	—
I. Összesen.....	8.069	2.981	9.683	13.159	1.86	2.35	4.06	2.40
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló.....	2	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	1	—	2	3	—	—	—	—
Segédszemélyzet	149	3	195	224	2.30	—	4.93	2.51
A) Összesen.....	152	3	197	227	2.28	—	4.85	2.52
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	120	—	128	199	1.97	—	2.81	1.78
Borbély és fodrász.....	11	—	25	32	—	—	3.42	1.75
Csizpész és csizmadia	99	—	160	212	1.51	—	3.45	1.87

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912 évek atlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő				
Korcsmáros, vendéglős stb.	64	16	57	78	1·96	2·57	2·02	1·10
Kovács, lakatos stb. ...	97	—	120	163	2·36	—	3·59	2·01
Kömvés	41	—	50	55	2·15	—	3·13	1·48
Könyv- és könyomdás	2	—	1	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	24	—	34	38	1·74	—	3·08	1·38
Molnár	30	2	20	36	2·33	—	1·77	1·29
Pék	10	1	12	20	—	—	2·60	1·81
Szabó, varrónó stb.	41	26	73	102	1·47	0·62	2·79	1·68
Szücs	12	—	10	12	2·47	—	—	1·50
Takács, posztószövő stb.	10	—	4	10	—	—	—	—
Egyéb iparágak	162	45	200	255	1·84	1·12	2·71	1·56
a) Összesen.....	723	90	894	1.213	1·86	0·95	2·88	1·84
b) Tisztviselő.....	14	1	12	23	0·56	—	1·04	0·80
c) Segédszemélyzet.								
Ástalos, ács, bognár stb.	77	2	118	115	0·82	—	4·87	1·96
Borbély és fodrász.....	4	—	3	3	—	—	—	—
Czipész és eszmadia ...	31	—	35	32	0·48	—	6·74	2·47
Korcsmáros, vendéglős stb.	18	68	14	19	0·59	2·07	3·15	1·48
Kovács, lakatos stb.....	54	—	105	111	0·49	—	3·86	1·71
Kömvés	65	1	144	175	0·95	—	5·06	2·71
Könyv- és könyomdász	8	—	17	14	—	—	4·29	1·44
Mészáros és hentes	10	3	9	11	—	—	—	—
Molnár	27	1	39	44	0·93	—	3·00	1·48
Pék	6	—	13	9	—	—	5·73	—
Szabó, varrónó stb.	19	4	36	37	0·46	—	6·01	2·43
Szücs	2	—	2	1	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	4	9	16	25	—	—	4·51	3·28
Egyéb iparágak	322	51	577	602	1·12	0·73	4·47	2·09
c) Összesen.....	647	139	1.128	1.198	0·81	0·89	4·51	2·07
B) Összesen.....	1.384	230	2.034	2.434	1·14	0·89	3·56	1·81
C) Kereskedelem és hitel								
Önálló.....	147	39	179	232	1·39	1·37	2·01	1·14
Tisztviselő	32	1	25	38	0·81	—	1·37	0·94
Segédszemélyzet	40	38	61	68	0·41	2·23	2·96	1·40
C) Összesen.....	219	78	265	338	0·90	1·45	2·11	1·15
D) Közlekedés.								
Önálló.....	26	1	47	53	1·15	—	2·61	1·24
Vasuti tisztviselő	15	1	9	15	1·28	—	—	1·02

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912. évek atlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő				
Posta-, távirula- és telefontisztviselő.....	11	4	5	10	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő	5	—	2	5	—	—	—	—
Díjnok	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	106	—	242	271	1·08	—	3·35	1·68
Posta stb. segédszemélyzet.....	14	—	27	31	1·06	—	3·27	1·58
Egyéb segédszemélyzet	59	—	60	61	1·77	—	3·43	1·51
D) Összesen.....	236	6	392	446	1·24	—	3·06	1·53
II. Összesen.....	1.991	317	2.888	3.445	1·16	0·98	3·33	1·70
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozás.								
a) Önálló és tisztviselők.								
Állami tisztviselők	43	—	15	31	1·84	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők	26	—	11	16	2·47	—	—	—
Községi tisztviselők	20	—	12	20	1·82	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	13	—	5	9	1·13	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	14	20	6	14	1·36	—	1·66	1·10
Középiskolai tanár	3	—	2	4	—	—	—	—
Népiskolai tanító	45	5	49	58	1·69	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	44	6	17	26	2·58	—	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	19	8	19	25	0·92	—	—	—
b) Díjnokok	7	1	8	9	—	—	—	—
c) Szolga és segédszem.	88	2	99	136	1·37	—	2·57	1·46
III. Összesen.....	322	42	243	348	1·48	0·71	1·94	1·21
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő	10	—	1	5	—	—	—	—
Altiszt.....	7	—	17	16	—	—	3·93	1·46
Legénység	35	—	1	1	0·34	—	—	—
IV. Összesen.....	52	—	19	22	0·37	—	2·75	1·21
V. Különböző napszámok	435	275	582	633	2·91	3·65	6·15	3·34
VI. Házi cselédek	28	158	289	237	1·02	0·44	17·28	8·95
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.....	179	380	60	562	1·36	2·47	3·08	2·07
Összesen.....	11.077	4.153	14.064	18.406	1·65	1·85	3·87	2·22

A vérkeringési szervek betegségei.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer		Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer	
	kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra		kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra
I. Őstermelés.					B) Ipar.				
A) Mezőgazdaság és kertészet.					a) Önállók.				
Nagybirtokos	21	5	12 ¹⁰	—	Asztalos, ács, bog- nár stb.	159	139	2 ⁰⁰	0 ³⁰
Középbirtokos	73	30	3 ⁴⁰	0 ²⁰	Borbély és fodrász	21	22	1 ⁰⁰	0 ³⁰
Haszonbérő	10	6	—	—	Czipész és eszima- dia	186	146	2 ⁰⁰	0 ¹⁰
Kisbirtokos (kis- bérő)	3.035	2.392	1 ⁰⁰	0 ²⁰	Koresmáros, ven- déglős stb.	157	97	4 ⁰⁰	0 ²⁰
Kisbirtokos-nap- számos (kisbér- napszámos)	182	190	0 ¹⁰	0 ¹⁰	Kovács, lakatos stb.	101	86	2 ⁴⁰	0 ²⁰
Részes földműves	5	10	—	—	Kőműves	41	43	2 ¹⁰	0 ³⁰
Majoros stb.	6	4	—	—	Könyv- és kő- nyomdász	2	1	—	—
Önálló kertész ...	14	13	2 ³⁰	1 ³⁰	Mészáros és hen- tes	58	39	4 ⁰⁰	1 ³⁰
Gazd. tisztviselő...	45	18	4 ⁴⁰	0 ³⁰	Molnár	36	29	2 ¹⁰	0 ³⁰
Gazdasági cseléd	343	389	0 ⁰⁰	0 ¹⁰	Pék	21	18	3 ⁴⁰	1 ³⁰
Mezőgazdasági munkás	2.535	1.540	19 ³⁰	0 ³⁰	Szabó, varrónő stb.	154	97	2 ²⁰	1 ³⁰
Kertészsegéd	10	9	—	—	Szűcs	21	13	4 ²⁰	1 ³⁰
B) Erdészet.					Takács, posztó- szövő stb.	14	10	2 ³⁰	—
Tisztviselők	17	6	7 ³⁰	—	Egyéb iparágak...	312	190	2 ⁴⁰	0 ³⁰
Segédszemélyzet	50	35	0 ³⁰	0 ²⁰	a) Összesen.....	1.283	930	2⁰⁰	0³⁰
C) Egyéb ős- termelő.					b) Tisztviselő ...	38	32	1¹⁰	0²⁰
Önálló és segítő családtag	4	3	—	—	c) Segédszemély- zet.				
Segédszemélyzet	3	1	—	—	Asztalos, ács, bog- nár stb.	101	71	1 ⁰⁰	0 ³⁰
I. Összesen.....	6.353	4.662	1¹³	0⁵⁰	Borbély és fodrász	13	2	0 ³⁰	—
II. Bányászat, ipar stb.					Czipész és eszima- dia	54	20	0 ³⁰	1 ¹⁰
A) Bányászat és kohászat.					Koresmáros, ven- déglős stb.	59	19	0 ³⁰	1 ¹⁰
Önálló	2	2	—	—	Kovács, lakatos stb.	101	72	0 ³⁰	0 ²⁰
Tisztviselő	6	1	—	—	Kőműves	90	82	1 ³⁰	0 ³⁰
Segédszemélyzet	102	108	1 ³⁰	0 ³⁰	Könyv- és kő- nyomdász	13	13	0 ²⁰	0 ³⁰
A) Összesen.....	110	111	1³⁰	0³⁰					

A vérkeringési szervek betegségei.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer		Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer	
	kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra		kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra
Mészáros és hen- tes	22	6	1 ⁰⁰	—	Községi tisztvise- lők	45	17	4 ¹⁰	
Molnár	38	26	1 ³⁰	0 ³⁰	Ügyvéd, segéd és jelölt	35	18	3 ¹⁰	
Pék	22	8	1 ³⁰	—	Orvos, gyógyszer- rész, szülésznő...	82	29	3 ³⁰	
Szabó, varrónő stb.	58	23	0 ³⁰	1 ⁰⁰	Középiskolai ta- nár	19	7	3 ³⁰	0 ³⁰
Szűcs	3	1	—	—	Népiskolai tanító	88	57	2 ⁰⁰	
Takács, posztó- szövő stb.	11	9	—	—	Papok, szerzele- sek stb.	80	28	3 ³⁰	
Egyéb iparágak...	425	297	1 ²⁰	0 ²⁰	Egyéb közzolgál- lati ágak	67	41	1 ³⁰	
c) Összesen.....	1.010	649	1⁰⁰	0²⁰	b) Díjnokok ...	28	11	1⁰⁰	
B) Összesen.....	2.331	1.611	1²⁰	0³⁰	c) Szolga és segéd- személyzet	158	117	2⁰⁰	0³⁰
C) Kereskedelem és hitel.					III. Összesen.....	779	394	2³²	0³⁰
Önálló	419	293	3 ¹⁰	1 ⁰⁰	IV. Véderő.				
Tisztviselő	99	67	2 ⁰⁰	1 ¹⁰	Tiszt és tisztvi- selő	47	13	4 ⁰⁰	1 ³⁰
Segédszemélyzet	89	54	0 ²⁰	0 ²⁰	Altiszt	25	12	0 ³⁰	0 ²⁰
C) Összesen.....	607	414	2⁰⁰	0³⁰	Legénység	20	—	0 ²⁰	—
D) Közlekedés.					IV. Összesen.....	93	28	0⁶⁶	1⁰⁰
Önálló	49	39	2 ¹⁰	0 ³⁰	V. Különböző napszámos	1.043	260	4 ⁰⁰	0 ³⁰
Vasuti tisztviselő	50	23	3 ³⁰	1 ³⁰	VI. Házi cselé- dek	287	51	0²⁰	1³⁰
Posta-, táviráda- és telefontisztviselő	28	19	1 ³⁰	1 ³⁰	VII. Egyéb és ismeretl. foglalko- zás	879	979	3³⁰	2³⁰
Egyéb tisztviselő	18	6	5 ³⁰	—	Összesen.....	12.888	8.827	1⁴⁴	0²⁰
Díjnok	2	1	—	—					
Vasuti segédszem- élyzet	168	169	1 ¹⁰	0 ²⁰					
Posta stb. segéd- személyzet	23	20	1 ³⁰	0 ²⁰					
Egyéb segédszem- élyzet	72	41	2 ³⁰	0 ²⁰					
D) Összesen.....	410	320	2⁰⁰	0²⁰					
II. Összesen.....	3.458	2.456	1²⁰	0³⁰					
III. Polgári és egyh. közzolg. és szab. fogl.									
a) Önállók és tisztviselők.									
Áll. tisztviselők...	118	42	5 ³⁰	—					
Vármegyei és vá- rosi tisztviselők	58	27	4 ²⁰	—					

Az idegrendszer betegségei. (Göresök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	eset az általt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású idegrendszer betegségeiben elhalt							
I. Őstermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos.....	11	—	—	3	—	—	—	—
Középbirtokos.....	50	12	6	28	0·29	—	—	—
Haszonbérlo.....	6	—	3	5	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlo).....	2.763	774	858	2.210	1·54	1·29	0·86	0·96
Kisbirtokos-napszámos (kisbérlo-napszámos).....	176	41	76	191	0·19	—	0·14	0·15
Részes földműves.....	5	—	5	9	—	—	—	—
Majoros stb.....	4	—	1	4	—	—	—	—
Önálló kertész.....	14	—	2	10	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő.....	27	—	5	11	2·66	—	0·81	0·78
Gazdasági család.....	306	5	169	295	0·59	—	0·67	0·54
Mezőgazdasági munkás.....	1.831	556	682	1.359	1·89	1·84	1·38	1·17
Kertészsegéd.....	10	—	1	2	—	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő.....	9	—	—	3	—	—	—	—
Segédszemélyzet.....	45	1	17	26	—	—	—	—
C) Egyéb őstermelő.								
Önálló és segítő családtag.....	6	—	1	2	—	—	—	—
Segédszemélyzet.....	2	—	1	1	—	—	—	—
I. Összesen.....	5.265	1.389	1.827	4.159	1·22	1·09	0·77	0·76
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló.....	1	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő.....	3	—	1	1	1·86	—	—	—
Segédszemélyzet.....	82	—	39	67	1·27	—	—	0·75
A) Összesen.....	86	—	40	68	1·29	—	—	0·74
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bognár stb.....	139	1	60	106	2·28	—	1·32	0·95
Borbély és fodrász.....	16	1	15	19	—	—	—	—
Czipész és eszmadia.....	157	—	65	138	2·39	—	1·40	1·22

Az idegrendszer betegségei. (Göresök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	eset az általt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású idegrendszer betegségeiben elhalt							
Korcsmáros, vendéglős stb.....	101	15	27	66	3·09	—	—	0·93
Kovács, lakatos stb.....	101	—	39	78	2·45	—	—	0·96
Kőműves.....	37	—	20	33	—	—	—	—
Könyv- és könyvnyomdász.....	1	—	1	4	—	—	—	—
Mészáros és hentes.....	40	1	15	33	—	—	—	—
Molnár.....	31	1	5	23	—	—	—	—
Pék.....	16	1	4	13	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.....	70	42	27	79	2·52	—	—	1·30
Szűcs.....	20	—	4	11	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.....	17	—	3	9	—	—	—	—
Egyéb iparágak.....	194	41	60	141	2·21	—	0·81	0·86
a) Összesen.....	940	103	345	753	2·42	1·08	1·11	1·02
b) Tisztviselő.....	35	2	8	17	1·26	—	0·69	0·59
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bognár stb.....	98	—	36	71	1·04	—	—	1·21
Borbély és fodrász.....	7	—	1	1	—	—	—	—
Czipész és eszmadia.....	48	—	14	16	0·74	—	—	—
Korcsmáros, vendéglős stb.....	33	10	6	17	—	—	—	—
Kovács, lakatos stb.....	89	—	36	63	0·81	—	—	0·97
Kőműves.....	79	1	43	71	1·15	—	1·51	1·10
Könyv- és könyvnyomdász.....	9	2	7	10	—	—	—	—
Mészáros és hentes.....	18	—	3	6	—	—	—	—
Molnár.....	25	—	9	18	—	—	—	—
Pék.....	11	—	4	5	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.....	32	5	13	18	—	—	—	—
Szűcs.....	2	—	1	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.....	8	3	6	4	—	—	—	—
Egyéb iparágak.....	260	44	147	251	0·91	—	1·14	0·87
c) Összesen.....	719	65	325	551	0·90	0·42	1·30	0·95
B) Összesen.....	1.694	170	678	1.321	1·09	0·66	1·19	0·98
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló.....	299	52	88	206	2·83	1·83	0·99	1·01
Tisztviselő.....	69	1	14	38	1·74	0·88	—	0·94
Segédszemélyzet.....	66	4	20	38	0·67	—	—	—
C) Összesen.....	434	57	122	282	1·78	1·06	0·97	0·96
D) Közlekedés.								
Önálló.....	38	1	16	34	—	—	—	—
Vasúti tisztviselő.....	39	—	7	17	3·32	—	1·13	1·16

Az idegrendszer betegségei. (Gürcsök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	eset az elhalt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozás idegrendszer betegségeiben elhalt			
Posta-, távirda- és telefontisztviselő.....	19	5	2	12	2.40	0.08	—	1.21
Egyéb tisztviselő.....	9	—	—	3	—	—	—	—
Díjnok	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédzemélyzet	135	2	87	152	1.37	—	1.20	0.94
Posta stb. segédzemélyzet	18	—	12	20	—	—	—	—
Egyéb segédzemélyzet	56	—	17	39	1.68	—	—	—
D) Összesen.....	314	8	141	277	1.65	—	1.10	0.95
II. Összesen.....	2.528	235	981	1.948	1.47	0.73	1.18	0.96
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások.								
a) Önállók és tisztviselők.								
Állami tisztviselők.....	92	—	14	39	3.94	—	—	—
Vármegyei és városi tisztviselők	46	—	10	21	3.84	—	—	—
Községi tisztviselők	39	—	9	19	3.56	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	30	—	4	14	2.60	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	33	20	8	16	3.21	1.43	1.00	1.10
Középiskolai tanár	12	—	2	4	2.72	—	—	—
Népiskolai tanító	68	5	20	42	2.55	4.22	—	—
Papok, szerzetesek stb.	66	4	8	24	3.87	1.04	—	—
Egyéb közszolgálati ágak.....	47	10	8	25	2.28	0.70	—	—
b) Díjnokok	25	—	4	9	1.68	—	—	—
c) Szolga és segédzem.	111	3	45	76	1.72	0.25	1.17	0.82
III. Összesen.....	569	42	132	289	2.63	0.71	1.06	1.01
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő.....	39	—	1	6	—	—	—	—
Altiszt	30	—	10	12	—	—	—	—
Legénység.....	25	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	94	—	11	18	0.66	—	—	—
V. Különböző napszámúak								
414	288	107	224	2.76	3.82	1.24	1.78	
VI. Házi cselédek								
31	173	45	41	—	0.48	3.25	1.66	
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.								
208	322	331	485	1.58	2.00	2.22	1.79	
Összesen.....	9.109	2.449	3.434	7.167	1.36	1.09	0.95	0.86

Gyermekági láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekági lázban		szülésből származó betegségekben		kereső		eltartott	
	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott
I. Östermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Középbirtokos	—	1	—	3	—	—	—	—
Haszonbérő	—	1	—	2	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérő)	50	259	405	747	0.08	0.11	0.67	0.33
Kisbirtokos-napszámú (kisbérő-napszámú)	3	24	27	82	—	0.02	0.08	0.06
Részes földműves	—	—	—	1	—	—	—	—
Majoros stb.	—	—	—	—	—	—	—	—
Önálló kertész	—	1	—	2	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő ..	—	1	—	3	—	—	—	—
Gazdasági cseléd	1	41	4	123	—	0.08	—	0.23
Mezőgazdasági munkás	44	118	165	310	0.15	0.10	0.55	0.27
Kertészsegéd	—	—	—	—	—	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő	—	—	—	—	—	—	—	—
Segédzemélyzet	—	8	—	22	—	—	—	0.31
C) Egyéb östermelő.								
Önálló és segítő családtag	—	—	—	—	—	—	—	—
Segédzemélyzet	—	2	—	2	—	—	—	—
I. Összesen.....	98	456	601	1.297	0.08	0.08	0.47	0.24
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	—	—	—	1	—	—	—	—
Segédzemélyzet	—	8	—	18	—	—	—	0.20
A) Összesen.....	—	8	—	19	—	—	—	0.21
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	—	12	—	25	—	0.11	—	0.22
Borbély és fodrász.....	—	1	—	3	—	—	—	—
Czipész és eszmadia ..	—	12	—	26	—	0.11	—	0.23

Gyermekegyi láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909–1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekégyi lázban		szülésből származó betegségekben		kereső		eltartott	
	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott
Korcsmáros, vendéglős stb.	1	7	3	16	—	—	—	0·22
Kovács, lakatos stb.	—	9	—	23	—	—	—	0·28
Közműves	—	2	—	7	—	—	—	—
Könyv- és könyvnyomdász	—	—	—	—	—	—	—	—
Mészáros és hentes	—	3	—	5	—	—	—	—
Molnár	—	2	—	7	—	—	—	—
Pék	—	1	—	2	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	4	6	6	12	—	—	—	0·20
Szűcs	—	—	—	1	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyéb iparágak	4	10	7	23	—	—	—	0·14
a) Összesen.....	9	65	16	150	—	0·09	0·17	0·20
b) Tisztviselő.....	—	2	—	3	—	—	—	—
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	—	5	—	11	—	—	—	—
Borbély és fodrász.....	—	1	—	1	—	—	—	—
Czipész és csizmadia ..	—	3	—	5	—	—	—	—
Korcsmáros, vendéglős stb.	1	1	1	2	—	—	—	—
Kovács, lakatos stb.	—	8	—	14	—	—	—	0·22
Közműves	—	10	—	18	—	—	—	0·28
Könyv- és könyvnyomdász	—	—	—	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	—	2	—	3	—	—	—	—
Molnár	—	3	—	5	—	—	—	—
Pék	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	1	3	1	5	—	—	—	—
Szűcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	—	2	2	3	—	—	—	—
Egyéb iparágak	5	26	13	57	—	0·09	0·19	0·20
c) Összesen.....	7	64	17	125	—	0·11	0·11	0·22
B) Összesen.....	16	131	33	278	0·06	0·10	0·13	0·21
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló	1	20	2	38	—	0·10	—	0·19
Tisztviselő	—	3	—	6	—	—	—	—
Segédszemélyzet	1	6	2	8	—	—	—	—
C) Összesen.....	2	29	4	52	—	0·10	—	0·18
D) Közlekedés.								
Önálló	—	3	—	9	—	—	—	—
Vasuti tisztviselő	—	1	—	2	—	—	—	—

Gyermekegyi láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909–1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekégyi lázban		szülésből származó betegségekben		kereső		eltartott	
	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott
Posta-, távirtda- és telefontisztviselő.....	—	2	—	3	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő	—	—	—	—	—	—	—	—
Díjnok.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	—	21	—	42	—	0·13	—	0·26
Posta stb. segédszemélyzet.....	—	3	—	4	—	—	—	—
Egyéb segédszemélyzet	—	4	—	9	—	—	—	—
D) Összesen.....	—	34	—	69	—	0·12	—	0·24
II. Összesen.....	18	202	37	418	0·06	0·10	0·12	0·21
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások								
a) Önálló és tisztviselők.								
Állami tisztviselők	—	4	—	6	—	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők	—	1	—	2	—	—	—	—
Községi tisztviselők	—	4	—	7	—	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	—	—	—	1	—	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	1	1	2	3	—	0·13	—	0·24
Középiskolai tanár	—	—	—	—	—	—	—	—
Népiskolai tanító	1	8	1	12	—	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	—	3	—	7	—	—	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	1	3	2	5	—	—	—	—
b) Díjnokok	—	2	—	4	—	—	—	—
c) Szolga és segédszem.	—	6	—	15	—	—	—	0·16
III. Összesen.....	3	32	5	62	—	0·11	—	0·22
IV. Védő.								
Tiszt és tisztviselő	—	—	—	1	—	—	—	—
Altiszt.....	—	3	—	5	—	—	—	—
Legénység	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	—	3	—	6	—	—	—	—
V. Különböző napszámosok	13	15	34	38	0·17	0·08	0·45	0·20
VI. Házi cselédek ..	24	3	49	6	0·07	—	0·14	—
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.....	4	10	7	20	—	—	—	0·07
Összesen.....	160	721	733	1.847	0·07	0·09	0·32	0·22

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
	esetl az általi megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt							
I. Őstermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos	5	1	—	2	—	—	—	—
Középbirtokos	24	8	—	19	1·40	—	—	0·81
Haszonbérlet	3	—	—	3	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlet) ..	1.375	530	50	1.011	0·77	0·88	0·05	0·44
Kisbirtokos-napszamos (kisbérlet-napsz.)	94	28	1	86	0·10	0·09	—	0·07
Részes földműves	4	—	—	2	—	—	—	—
Majoros stb.	2	—	—	1	—	—	—	—
Önálló kertész	9	1	—	5	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő ..	11	—	—	8	—	—	—	—
Gazdasági cseléd	162	2	3	121	0·31	—	—	0·22
Mezőgazd. munkás	813	386	8	519	0·84	1·25	—	0·45
Kertészsegéd	3	1	—	3	—	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő	4	—	—	2	—	—	—	—
Segédszemélyzet	16	—	—	14	0·32	—	—	0·20
C) Egyéb őstermelő.								
Önálló és segítő családtag	3	—	—	1	—	—	—	—
Segédszemélyzet	1	—	—	—	—	—	—	—
I. Összesen	2.529	957	62	1.797	0·58	0·75	0·03	0·33
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	3	—	—	1	—	—	—	—
Segédszemélyzet	29	—	—	29	0·45	—	—	0·33
A) Összesen	32	—	—	30	0·48	—	—	0·33
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bogárnár stb.	84	—	1	74	1·38	—	—	0·66
Borbély és fodrász	6	1	—	10	—	—	—	—
Czipész és csizmadia ..	84	—	—	82	1·28	—	—	0·72

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
	esetl az általi megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt							
Korcsmáros, vendéglős stb.								
Korcsmáros, vendéglős stb.	59	13	1	34	1·80	2·09	—	0·48
Kovács, lakatos stb.	46	—	—	38	1·19	—	—	0·47
Kőműves	20	—	—	22	1·05	—	—	0·59
Könyv- és könyvnyomdász ..	—	—	—	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	23	2	—	23	1·66	—	—	0·84
Molnár	13	—	—	14	1·01	—	—	0·50
Pék	5	2	—	9	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	35	35	1	51	1·26	0·84	—	0·84
Szűcs	6	—	—	6	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	4	—	—	4	—	—	—	—
Egyéb iparágak	78	54	1	84	0·89	1·34	—	0·51
a) Összesen	463	107	4	452	1·12	1·12	—	0·61
b) Tisztviselő	10	—	2	12	—	—	—	0·42
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bogárnár stb.	38	—	—	34	0·40	—	—	0·53
Borbély és fodrász	1	—	—	2	—	—	—	—
Czipész és csizmadia ..	12	—	—	8	0·19	—	—	—
Korcsmáros, vendéglős stb.	8	19	1	9	—	0·58	—	—
Kovács, lakatos stb.	27	—	—	34	0·25	—	—	0·52
Kőműves	34	1	—	35	0·50	—	—	0·54
Könyv- és könyvnyomdász ..	7	—	—	5	—	—	—	—
Mészáros és hentes	3	—	—	4	—	—	—	—
Molnár	15	—	—	12	0·52	—	—	0·41
Pék	4	—	—	4	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	11	4	—	12	—	—	—	0·79
Szűcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	2	1	—	3	—	—	—	—
Egyéb iparágak	116	37	4	111	0·40	0·53	—	0·39
c) Összesen	278	62	5	273	0·35	0·40	—	0·47
B) Összesen	751	169	11	737	0·62	0·66	—	0·55
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló	135	40	4	119	1·23	1·41	—	0·58
Tisztviselő	23	1	1	28	0·58	—	—	0·70
Segédszemélyzet	23	16	1	21	0·23	0·94	—	0·43
C) Összesen	181	57	6	168	0·74	1·06	—	0·57
D) Közlekedés.								
Önálló	20	—	1	19	0·88	—	—	0·45
Vasúti tisztviselő	14	1	—	12	1·19	—	—	0·82

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909-1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	esset az idővel megnevezett foglalkozásoknál az 1909-1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt			
Posta-, távirat- és telefontisztviselő.....	7	5	—	9	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő.....	6	—	—	5	—	—	—	—
Díjnok.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédzemélyzet	52	—	—	65	0.53	—	—	0.40
Posta stb. segédzemélyzet.....	7	—	—	7	—	—	—	—
Egyéb segédzemélyzet	22	—	—	18	0.66	—	—	0.45
D) Összesen.....	128	6	1	135	0.67	—	—	0.46
II. Összesen.....	1.092	232	18	1.070	0.64	0.72	0.06	0.53
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozás.								
a) Önálló és tisztviselők.								
Állami tisztviselők.....	29	—	—	17	1.24	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők.....	17	—	—	15	1.42	—	—	—
Községi tisztviselők.....	10	—	—	11	—	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	8	—	—	9	—	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő.....	10	14	—	7	—	1.00	—	0.63
Középiskolai tanár.....	2	—	—	3	—	—	—	—
Népiskolai tanító.....	28	6	—	20	1.05	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	22	6	—	13	1.29	—	—	—
Egyéb közszolgálati ágak.....	22	8	1	20	1.06	—	—	—
b) Díjnokok.....	4	—	—	6	—	—	—	—
c) Szolga és segédzem.	60	2	—	56	0.93	—	—	0.60
III. Összesen.....	212	36	1	177	0.98	0.61	—	0.62
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő.....	7	—	—	5	—	—	—	—
Altiszt.....	8	—	1	3	—	—	—	—
Legénység.....	1	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	16	—	1	8	0.11	—	—	—
V. Különböző napszámok								
185	205	1	58	1.23	2.72	—	—	0.41
VI. Házi cselédek								
7	105	—	9	—	0.29	—	—	—
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk.								
110	315	52	242	0.83	2.05	0.35	—	0.89
Összesen.....	4.151	1.850	135	3.381	0.62	0.82	0.04	0.41

Az egyes foglalkozási csoportokban elhaltak százalékos megoszlása halálokok szerint Ausztriában és Magyarországon (Keresők és eltartottak együtt).

Halálokok 1)	Östermeles		Ipar		Kereskedelem és közlekedés		Házi cseléd		Közszolgálat és szabad foglalkozás		Foglalkozás nélküli és ismeretlen foglalkozás		Összesen	
	Magyar-orszá- triában		Magyar-orszá- gon		Ausz- triában		Magyar-orszá- gon		Ausz- triában		Magyar-orszá- gon		Ausz- triában	
	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911
Tuberkulózis.....	10%	12%	41%	15%	17%	14%	12%	17%	21%	16%	10%	9%	13%	13%
Tüdőgyulladás.....	10%	10%	9%	10%	9%	10%	9%	7%	10%	8%	7%	8%	9%	9%
Difteria és toroklob.....	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	1%
Szamarhurut.....	2%	2%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Vörheny.....	3%	3%	2%	2%	1%	1%	2%	1%	1%	0%	0%	0%	2%	2%
Kanyaró.....	2%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	1%	1%
Szívbetegségek.....	2%	3%	1%	2%	6%	6%	5%	6%	11%	6%	6%	8%	4%	6%
Rák.....	2%	2%	1%	1%	3%	3%	3%	4%	5%	3%	4%	5%	3%	4%
Egyéb betegségek.....	64%	61%	68%	64%	61%	60%	56%	57%	63%	59%	54%	52%	59%	60%

1) Az osztrák adatok 1912. évi, a magyarok 1900-1912. évek átlagáról valók.

Az egyes foglalkozási csoportokban elhalt kereső férfiak százalékos megoszlása halálokok szerint Olaszországban és Magyarországon.

Halálokok ¹⁾	Ipar												Minden egyéb foglalkozás	Összesen
	Osztályozás		Közmunkás		Kereső		Munkás		Kereső		Munkás			
	Magyarországon	Olaszországban	Magyarországon	Olaszországban	Magyarországon	Olaszországban	Magyarországon	Olaszországban	Magyarországon	Olaszországban	Magyarországon	Olaszországban		
Tüdőgümőkór	6% 21%	11% 23%	23% 52%	17% 30%	14% 23%	15% 23%	12% 28%	15% 31%	9% 21%	10% 21%	7% 20%	8% 22%		
Tüdő- és mellhártyagyulladás	15% 9%	14% 11%	8% 5%	8% 5%	6% 9%	6% 9%	6% 13%	7% 11%	7% 10%	6% 12%	8% 10%	8% 12%	9%	
Szív- és tüdőbajok	17% 6%	11% 8%	13% 8%	14% 11%	14% 8%	14% 10%	14% 15%	15% 10%	15% 10%	15% 13%	15% 12%	17% 7%		
Rák és egyéb rosszindulati daganatok	5% 3%	3% 2%	3% 4%	4% 4%	1% 10%	6% 5%	5% 5%	4% 5%	4% 7%	5% 5%	5% 4%	5% 3%		
Egyéb betegségek	55% 59%	50% 53%	46% 29%	55% 43%	35% 48%	38% 53%	46% 58%	46% 51%	53% 51%	56% 51%	58% 53%	55% 56%		
Összesen	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%		

¹⁾ Az olasz adatok 1912. évek, a magyarok 1908—1912. évek átlagáról valók.

Az egyes foglalkozási csoportokban elhaltak százalékos megoszlása halálokok szerint Japánban és Magyarországon.

Halálokok ¹⁾	Östernelés						Bányászat						Ipar						Kereskedelem						
	Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		
	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	
Tüdőgümőkór	9% 10%	2% 4%	21% 25%	3% 12%	3% 12%	3% 12%	0% 23%	—	3% 11%	20% 30%	5% 11%	31% 37%	4% 13%	18% 15%	7% 11%	21% 15%	4% 10%								
Szív- és tüdőbajok	5% 5%	1% 2%	3% 1%	0% 2%	3% 1%	2% 4%	—	—	0% 2%	5% 4%	1% 3%	7% 8%	0% 4%	5% 2%	3% 10%	10% 1%	6%								
Tüdőgyulladás	4% 3%	0% 7%	9% 9%	9% 9%	9% 12%	11% 11%	—	—	12% 10%	3% 4%	8% 7%	8% 11%	3% 4%	3% 8%	6% 11%	11% 8%									
Rák	5% 5%	0% 1%	3% 3%	0% 1%	5% 5%	2% 2%	—	—	0% 1%	5% 2%	1% 2%	3% 6%	0% 2%	7% 7%	1% 3%	5% 8%	0% 4%								
Egyéb betegségek	75% 74%	87% 84%	62% 61%	86% 77%	73% 74%	80% 76%	57%	—	83% 75%	84% 82%	76% 80%	83% 83%	83% 83%	67% 67%	82% 75%	56% 53%	82% 70%								
Összesen	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	

¹⁾ A Japán adatok 1912. évek, a magyarok 1908—1912. évek átlagáról valók.

